

Kader ruimtelijke kwaliteit dijkversterking Marken

COLOFON

OPGESTELD DOOR

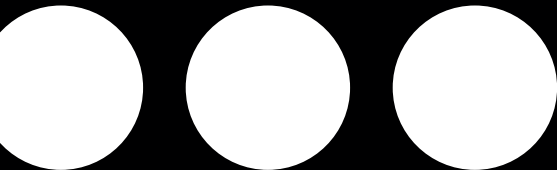
Bosch Slabbers Landschapsarchitecten;
Steven Slabbers
Clim Sorée

OPDRACHTGEVER

Rijkswaterstaat

DATUM

september 2015

Kader ruimtelijke kwaliteit dijkversterking Marken

0

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	07	5	SAFETY FIRST, RUIMTELIJKE CRITERIA DIJKONTWERP	39
	1.1 Situatie	07		5.1 Eenheid en verscheidenheid	39
	1.2 Aanleiding	08		5.2 Maat en schaal	41
	1.3 Begripsbepaling ruimtelijke kwaliteit	08		5.3 Vorm	42
	1.4 Doel	09		5.4 Het patina van de tijd	45
	1.5 Positie	09		5.5 Behoud van aardkundige en archeologische waarden	46
	1.6 Opgave en ambitie	11		5.6 Behoud van cultuurhistorische waarden	47
	1.7 Leeswijzer	11		5.7 Beheerbaar	47
2	GESCHIEDENIS	13		5.8 Differentiatie naar dijktraject	49
3	VERSCHILLEN IN CONDITIE	19		5.9 Maatwerk voor 4 'specials'	51
	3.1 Vanuit de waterveiligheidsopgave	19	6	QUALITY TOO, MEEKOPPELKANSEN	57
	3.2 Vanuit de natuur	21		6.1 De mooiste tocht van Holland	57
	3.3 Vanuit de cultuur	23		6.2 De natuurrijkste dijk van het IJsselmeergebied	65
4	HUIDIG RUIMTELIJK BEELD	27	7	ONTWERPENDE ATTITUDE	67
	4.1 Kwaliteiten	27			
	4.2 Drie deeltrajecten	33		BIJLAGE	
	4.3 Knelpunten	35		A LITERATUURLIJST	69

Verboten
fietsen te plaatsen

1

INLEIDING

1.1 Situatie

Het eiland Marken maakt deel uit van de Rijn-Maas-IJssel delta. Leven en werken in een delta vergt een voortdurend aanpassen aan de wisselende omstandigheden. Vanaf het eerste moment dat in het natuurlijk systeem wordt ingegrepen is er geen weg meer terug, zal men voortaan voortdurend moeten sleutelen aan de omgeving teneinde de dreiging van het water te kunnen keren.

Zelfs de grote Deltawerken die tussen 1960 en 1990 in Zuidwest Nederland zijn aangelegd zijn al weer aan een eerste update toe. De Deltawerken mogen dan wel af zijn, het werken aan de delta is dat nooit. Inherent aan wonen en werken in de delta is dat voortdurend nieuwe aanpassingen noodzakelijk zijn. Wat voor de Zuidwestelijke Delta in het groot geldt, geldt ook voor Marken in het klein.

De omringdijk van Marken is een markant element; hij is laag en overwegend opvallend smal en steil waardoor hij een compacte vorm kent. Daarbij verschaft het patina van de tijd deze dijk een extra kwaliteit.

Met recht kun je stellen dat de omringdijk de lijst om het kunstwerk Marken vormt. De dijk maakt deel uit van het rijks beschermd stads- en dorpsgezicht, is het snoer waaraan tal van parels stralen, denk aan de Rozewerf, de vuurtoren, de haven. Naast deze stralende parels liggen aan de dijk ook minder zichtbare, maar daarmee niet minder waardevolle parels; parels uit een ver verleden die inmiddels onder de grond (de Heuvel, de Noorderwerf) of onder het water (de verzwoegen werven) zijn verdwenen.

Marken is een ruimtelijk en cultuurhistorisch bijzondere situatie. Het is onderdeel van het Nationaal Landschap Waterland en in zijn geheel aangeduid als beschermd stads- en dorpsgezicht. 'Noblesse oblige'. Het is derhalve essentieel dat een oplossing wordt ontwikkeld die recht doet aan de eigenheid van Marken, die op een zorgvuldige wijze met de unieke landschappelijke, cultuurhistorische en archeologische kwaliteiten omgaat.

1.2 Aanleiding

De waterveiligheid op Marken voldoet niet aan de huidige veiligheidseisen. Een deel van de dijk heeft stabiliteitsproblemen of is te laag. Bovendien is de steenbekleding van de dijk op een aantal plaatsen ingezakt of ligt los. Om de problemen aan te pakken is in 2012 gewerkt aan een dijkversterkingsplan. Dit plan zou leiden tot een fors grotere dijk, zowel in de breedte als in de hoogte. Door het ruimtebeslag, het effect op het landschap en de cultuurhistorische waarden van Marken was er weinig draagvlak voor dit plan. Daarnaast bleken de kosten van het plan ook hoog.

In 2014 is in het MIRT onderzoek pilot Meerlaagsveiligheid Marken onderzocht of een combinatie van dijkversterking, ruimtelijke inrichting en crisisbeheersing kan leiden tot een andere aanpak voor de waterveiligheid op Marken.

Deze pilot heeft geleid tot kansrijke oplossingsrichtingen die in het vervolg (vanaf medio september 2015) worden uitgewerkt in kansrijke alternatieven voor een dijkversterking passend bij Marken. In het bestuurlijk overleg van juli 2014 is de ambitie van 'Markant, leefbaar en veilig Marken' vastgelegd.

Met 'markant' wordt bedoeld dat de oplossing maatwerk vraagt voor Marken en moet passen bij de specifieke (cultuur)historie en ruimtelijke kenmerken.

Het 'Kader ruimtelijke kwaliteit dijkversterking Marken' moet dit concreet maken.

1.3 Begripsbepaling ruimtelijke kwaliteit

Onder ruimtelijke kwaliteit wordt in dit kader primair het geheel van landschappelijke, archeologische en cultuurhistorische waarden verstaan.

Omdat de verschijningsvorm van de dijk en hetgeen daarmee samenhangt mede bepalend is voor de natuurwaarden op en aan de dijk wordt in dit ruimtelijk kader ook de link met de natuur gelegd.

1.4 Doel

Het kader ruimtelijke kwaliteit is opgesteld voorafgaand aan de uitwerking van een beperkt aantal kansrijke alternatieven die voortvloeien uit het MIRT-onderzoek. Deze uitwerking start medio september 2015. Het ruimtelijk kader geeft mede richting aan dit ontwerpproces:

- het reikt vanuit de ruimtelijke kwaliteit aandachtspunten aan voor het ontwerp.
- het formuleert criteria aan de hand waarvan het straks mogelijk is om vanuit ruimtelijke kwaliteit de wenselijkheid van alternatieven te beoordelen.

Het kader ruimtelijke kwaliteit moet zowel een handreiking als een toetsingskader bieden, het moet inzicht bieden hoe met de dijkversterking kan worden ingespeeld op de cultuurhistorische waarden en ruimtelijke kenmerken en waar toekomstige ontwerpvoorstellen voor dijkversterking vanuit landschap en cultuurhistorie aan moeten voldoen.

1.5 Positie

Het kader ruimtelijke kwaliteit bouwt voort op de hydrobiografie en de gebiedsatlas die vanuit de MIRT studie zijn ontwikkeld en is gerelateerd aan de gemeentelijke welstandsnota. Ook sluit zij aan op de Handreiking landschappelijke inpassing ruimtelijke kwaliteit van het HWBP.

Het kader ruimtelijke kwaliteit zoomt in op de ruimtelijke, cultuurhistorische en archeologische kenmerken. Landschap, cultuurhistorie en archeologie zijn echter niet de enige waarden waar de toekomstige voorstellen voor dijkversterking aan zullen worden getoetst. De voorstellen zullen ook aan de technische eisen, aan de ecologische effecten, aan de kosten en aan duurzaamheid worden getoetst. In totaal zijn 11 bouwstenen gedefinieerd waaraan de toekomstige voorstellen tot dijkversterking worden getoetst. Ruimtelijke kwaliteit is er daar een van. De criteria bieden een afwegingskader. Het gaat om de mate waarin oplossingen aan de criteria voldoen. Het is daarmee niet zo dat oplossingen die niet aan de criteria voldoen automatisch afvallen.

1.6 Opgave en ambitie

We streven een oplossing na die de waterveiligheid binnen de vastgestelde normen garandeert, aansluit bij het DNA van Marken en waarde toevoegt.

De opgave is een omringdijk te ontwikkelen die inspeelt op de specifieke kenmerken van Marken en die Marken nu en in de toekomst (gegeven de verschillende klimaatscenario's en gegeven de zetting in de ondergrond) tegen hoog water beschermt.

De ambitie is de dijkversterking zodanig uit te werken dat deze Marken tegelijkertijd tot een nog interessantere plek maakt om te wonen, te werken, te vertoeven en daarbij ecologische veerkracht toevoegt. *“Safety first, quality too”*.

1.7 Leeswijzer

Hoofdstuk 1-4 vormt de analyse. Hoofdstuk 2 gaat in op de geschiedenis van Marken en de omringdijk in het bijzonder. De geschiedenis is in belangrijke mate bepalend voor het DNA van Marken.

Hoofdstuk 3 gaat in op de verschillen in conditie langs de zuid-, west- en noorddijk. Deze verschillen hebben betrekking op de natuurlijke condities als de overheersende windrichting en golfoploop, op de verschillen in natuurwaarden en op de verschillen in de aanwezige archeologische en cultuurhistorische waarden.

Deze differentiatie in condities vindt zijn doorwerking in verschillen in beleid. Hoofdstuk 4 beschrijft de huidige situatie, analyseert de ruimtelijke kwaliteiten en knelpunten.

De hoofdstukken 5 en 6 bieden de conclusies en aanbevelingen. Daarbij volgen zij het uitgangspunt *“Safety first, quality too”*.

Hoofdstuk 5, *safety first*, formuleert criteria waar toekomstige voorstellen voor dijkversterking vanuit de ruimtelijke kwaliteit aan zou moeten voldoen. Deze criteria bieden een afwegingskader. Het gaat om de mate waarin alternatieven aan deze criteria voldoen. Hoofdstuk 6, *quality too*, gaat in op de meerwaarde die met het dijkontwerp kan worden gecreëerd, belicht de meekoppelkansen. De dijkverbetering kan tevens het vehikel zijn om een aantal andere wensen, die niet direct zijn gerelateerd aan de waterveiligheid, mogelijk te maken. De gepresenteerde beelden moeten niet worden gelezen als concrete ontwerpen, maar als mogelijke kansen om met de dijkversterking meerwaarde te creëren. Hoofdstuk 7 tot slot benadrukt het belang van een ontwerpde houding. De criteria vormen geen *‘afvinklijstje’*. Het is niet zo dat wanneer aan alle criteria wordt voldaan er *‘automatisch’* een vanuit ruimtelijk kwaliteit goed ontwerp uitrolt. Het gaat bovenal om de samenhang der dingen, om een slimme koppeling van ontwerp en techniek.

2

GESCHIEDENIS

Marken bestaat als eiland nog geen 900 jaar. Tot halverwege de twaalfde eeuw maakte het gebied nog deel uit van de aaneengesloten veenkoepel die zich van achter de strandwallenkust uitstrekte tot oostelijk van Amsterdam. In die tijd bestond de Zuiderzee nog niet, wel lag op enige afstand van het huidige Marken een binnenwater; het Aelmere.

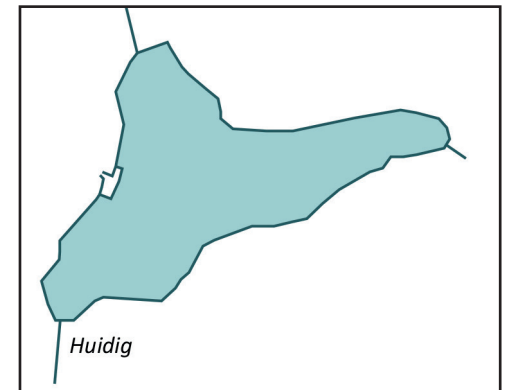
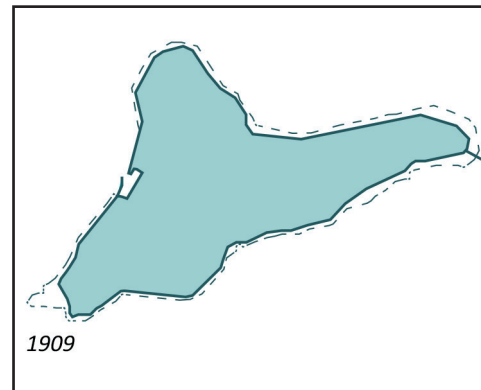
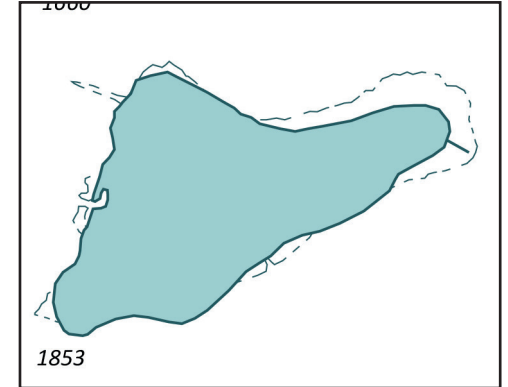
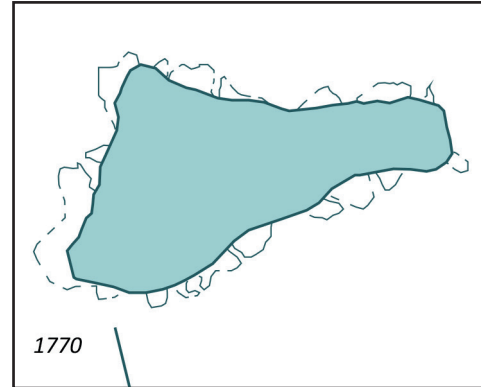
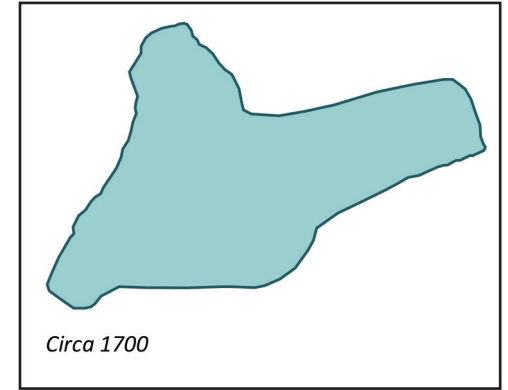
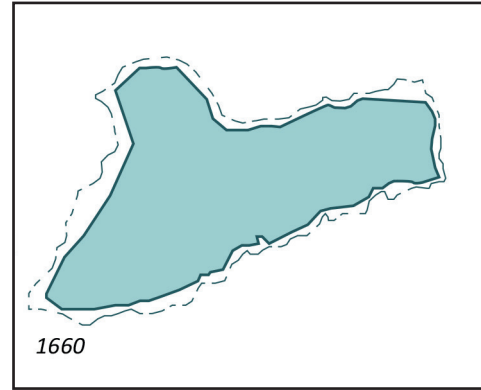
Vanaf de tweede helft van de 12e eeuw wordt het gebied geteisterd door stormvloed en overstromingen. Benoorden het IJ transformeert de aaneengesloten veenkoepel geleidelijk tot een gebied van plassen, eilanden en schiereilanden.

Het Aelmere wordt alras groter. Om zich tegen de dreiging van het water te beschermen worden de individuele woonerven verhoogd en bouwt men dijken. Waarschijnlijk dateren de eerste dijken van het einde van de twaalfde eeuw waarbij geleidelijk aan lokale dijken tot een gesloten dijkkring zijn verbonden. Zo ontstaat een omkade polder in zee, via ebsluisjes watert het eiland bij laag water vrij af op zee.

In de bedijking spelen aanvankelijk Friese kloosterlingen een belangrijke rol. Zij zijn bekend met de aanleg en het beheer van dijken en realiseren een eerste ringdijk om het gehele eiland. Deze omsluit een aanzienlijk groter gebied dan dat de huidige dijk doet.

Ook stichten deze monniken hier de twee eerste collectieve werven; de Monnikenwerf (thans onderdeel van de Kerkbuurt) en de Grote Kloosterwerf (inmiddels door de zee verzwolgen). Beide werven zijn door het Zereiderpad met elkaar verbonden. Tot halverwege de veertiende eeuw zijn de monniken de hoeders van de dijk.

In 1345 worden de Friese monniken echter door de graaf van Holland onteigend. Na het vertrek van de monniken wordt het dijkonderhoud een structureel probleem. De agrariërs zien de noodzaak van het dijkonderhoud minder in, ook doordat de opbrengsten als gevolg van de verzilting en bodemdaling afnemen en de visserij steeds belangrijker wordt, of hebben hier niet de mogelijkheden toe. Met het verminderd dijkonderhoud neemt het risico op overstroming alras toe.

De eerste dijken zullen zijn opgeworpen met plaatselijke grond. Mogelijk zijn vanaf de 16e eeuw wierdijken toegepast. Om de dijk tegen golfslag te beschermen worden aanvankelijk, vooral daar waar geen voorland aanwezig is, hoge houten palen geplaatst. In de 18e eeuw gaat men over op het aanbrengen van steenglooingen op het buitentalud omdat de palen door paalworm worden aangetast.

Ofschoon de omringdijk bescherming tegen het water biedt stroomt het eiland tot aan de afsluiting van de Zuiderzee, bij stormvloed nog geregeld over. Bij deze overstromingen wordt op het veenpakket een laag zeeklei afgezet.

Om de woningen / boerderijen tegen de overstromingen te beschermen worden deze, tot aan de afsluiting van de Zuiderzee in 1932, op woonheuvels gebouwd. Hierbij ontstaan de kenmerkende werven, die als verhoogde bebouwingsclusters te midden van het hooiland of gekleefd aan de dijk liggen. Vanaf de 18e eeuw creëert men extra ruimte door woningen op palen te bouwen. Deze paalwoningen worden vaak in stroken tegen de werven gebouwd. Toen met de aanleg van de Afsluitdijk het risico op overstroming sterk afnam is veelal de ruimte onder de woning alsnog dichtgemaakt en bij de woning betrokken.

Door stormvloed weggeslagen dijken worden in de regel meer land inwaarts teruggebouwd. Daarmee wordt het eiland geleidelijk aan kleiner, waarbij met name aan de zuidzijde werven, maar ook havens en sluizen, verloren gaan. Voor de kust van Marken liggen meerdere 'verdrongen' werven en voormalige havens. Ook op het eiland zelf zijn in de loop der tijd werven verloren gegaan. Van de oorspronkelijk 27 werven resteren er nu nog 16, waarvan 12 bewoond. De werf Altena is sedert 1845 in gebruik als begraafplaats.

Remmitswerf, de Heuvel en Noorderwerf zijn, voor wie het weet, in het landschap nog vaag herkenbaar en aangeduid als archeologisch rijksmonument.

Na de dijkteruglegging resteert veelal nog lange tijd een ondiep voorland.

Aanvankelijk is het land als bouwland in gebruik. Maar met de verbeterde ontwatering klinkt de veenbodem versneld in waardoor het land ongeschikt wordt voor akkerbouw en men overschakelt op hooiland. Daarop gaan de inwoners van Marken zich steeds meer toeleggen op de visserij die in de 17e en 18e eeuw het belangrijkste middel van bestaan wordt. Toch duurt het nog tot 1837 voor de haven van Marken wordt aangelegd. De aanleg van de Afsluitdijk betekent het einde van de visserij als bron van inkomsten.

Ten behoeve van de bereikbaarheid van de havens van Amsterdam is in 1825 begonnen met de aanleg van het Goudriaankanaal en is in 1839, op de fundamenten van de oude vuurtoren uit ca 1700, op de meest oostelijke punt van het eiland de vuurtoren, 'het paard van Marken', gebouwd. Later is de vuurtoren door afkalving van het eiland losgeraakt, waarna de verbindingsdam is aangelegd.

Ofschoon de aanleg van het kanaal nooit is voltooid is het tracé nog herkenbaar aanwezig.

In 1916 wordt het Zuiderzeegebied getroffen door de Grote Overstroming. De stormvloed valt samen met een hoge waterstand op de rivieren. Marken wordt zwaar getroffen, op het eiland zijn 16 doden te betreuren en de materiele schade alsmede de maatschappelijke ontwrichting zijn enorm.

De aanleg van de Afsluitdijk brengt Marken in rustiger vaarwater. Hiermee verdween ook de getijdenwerking, waardoor natuurlijke afwatering van het polderwater niet langer mogelijk is. Vanaf die tijd draagt het gemaal zorg voor de afwatering.

Door de bemaling kan men het waterpeil in de polder beter beheersen waardoor ook veeteelt mogelijk wordt. Hierop worden hooilanden omgezet in weilanden. Na de aanleg van de Afsluitdijk transformeert de zoute Zuiderzee geleidelijk in een zoet IJsselmeer.

Met de aanleg van de Bukdijk en de Houtribdijk (1963-1976) wordt een begin gemaakt met de ontwikkeling van de Markerwaard, als laatste van de grote IJsselmeerpolders. Met de bouw van de Bukdijk was al in de tweede wereldoorlog als werkverschaffingsproject een begin gemaakt.

In de jaren negentig van de vorige eeuw komt men echter tot de ontdekking dat op de lange termijn de beschikbaarheid van zoet water van strategisch grotere betekenis is dan de ontwikkeling van nieuw land, en daarbij dat water van grote waarde is voor recreatie en natuur. Daarop wordt besloten af te zien van de aanleg van de Markerwaard. Sindsdien grenst Marken aan de Gouwee met de Bukdijk als onvoltooide grens. Sinds de aanleg van de Verbindingsdam in 1957 is Marken een schiereiland.

In 1971 is het gehele eiland, met inbegrip van de omringdijk, door het toenmalige Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk (CRM) werk aangeduid als beschermd stads- en dorpsgezicht.

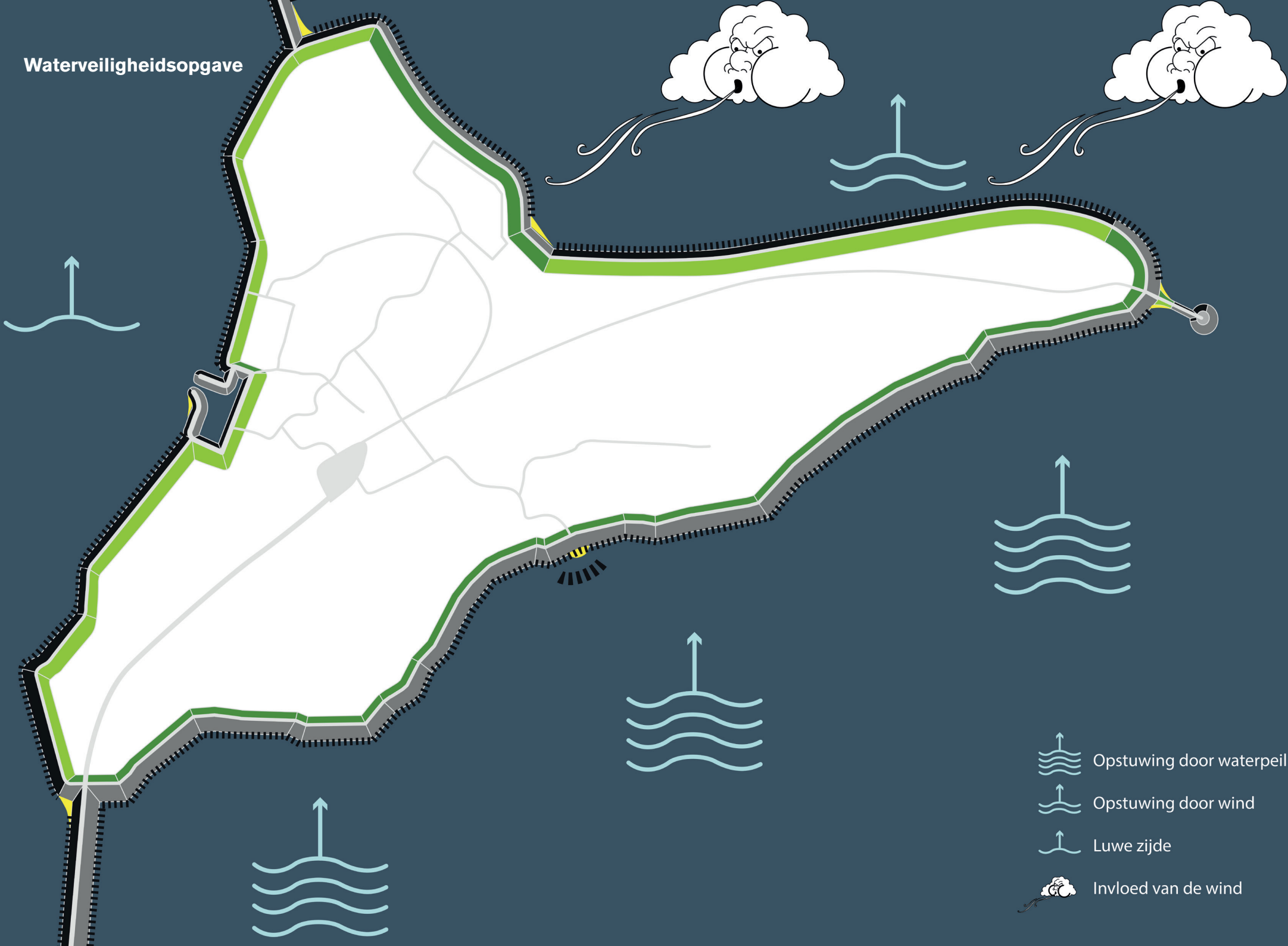
Medio jaren 80 van de vorige eeuw is de Noorddijk versterkt. Aanvankelijk opteerde men voor het uitbaggeren van de venige ondergrond om vervolgens op een funderingslaag van zand een 3.5 meter hoge dijk aan te brengen. Deze methode was eerder toegepast bij de aanleg van de verbindingdijk naar het vaste land. Het ministerie van CRM verhinderde dit omdat dit het zicht vanuit het Markermeer op het beschermd dorpsgezicht zou verstoren.

In plaats daarvan is er voor gekozen de dijk op een 50 meter breed nylon doek aan te leggen, waarbij het doek moest zorgen voor een gelijkmatige verdeling van de belasting van de venige ondergrond. Na twee jaar bleken delen van de dijk echter al 60 cm gezakt te zijn en nadien vond verdere verzakking plaats. Dit verklaart de brede en weinig geprononceerde vorm van de Noorddijk. De dijk is letterlijk uitgezakt.

Samengevat heeft Marken een bewogen geschiedenis, het heeft zich ontwikkeld van deel van het vasteland, naar eiland in de Zuiderzee, naar eiland in het IJsselmeer, naar eiland in het Markermeer, tot schiereiland grenzend aan de Gouwzee, middels de N518 met het vaste land verbonden.

Daarbij toont Marken 900 jaar adaptief leven met water, 900 jaar van een slim inspelen op en aanpassen aan de wisselende omstandigheden. Haar ligging van slechts 50 cm boven NAP maakt Marken extreem gevoelig voor de gevolgen van de klimaatverandering.

Waterveiligheidsopgave

3

VERSCHILLEN IN CONDITIE

3.1 Vanuit de waterveiligheidsopgave

Met de in hoofdstuk 2 beschreven transformatie zijn ook de condities waaraan de omringdijk van Marken bloot staat gewijzigd. Was de dreiging van het water aanvankelijk aan alle zijden van het eiland min of meer gelijk, nu is er onderscheid tussen een luwe en een minder luwe zijde, waarbij de Gouwzee de luwe zijde vormt.

De zijde van het Markermeer is meer gevoelig voor opstuwing van het waterpeil, waarbij de Noorddijk ook meer 'op de wind' ligt.

Natuurwaarden

- NATURA 2000
- Vogelrichtlijn
- Habitatrictlijn
- Beschermd stads- en dorpsgezicht
- EHS
- Weidevogelgebied & ganzen foerageergebied

3.2 Vanuit de natuur

De natuur bepaalt in belangrijke mate de beleving van Marken, dit betreft zowel het ongestoord zicht vanaf de dijk over het water als het vrije zicht over de weilanden. De werven liggen als 'verdichte eilanden' te midden van de weilanden of stijf tegen de dijk.

De ringslangen die bij de Rozewerf op de dijk liggen te zonnen voegen aan de tocht over de dijk een onvergetelijke ervaring toe.

De natuurbeleving reikt verder dan het visuele aspect, ook het geluid van de vogels draagt bij aan het beeld van een 'natuurlijk Marken'.

De omringdijk vertegenwoordigt als leefgebied van de ringslang en de rivierdonderpad (een kleine vis) belangrijke natuurwaarden.

De ringslang is een rode lijstsoort, de flora- en faunawet verbiedt verstoring van het leefgebied van de ringslang.

De rivierdonderpad staat niet op de rode lijst, maar is in de flora- en faunawet wel aangeduid als een beschermde soort.

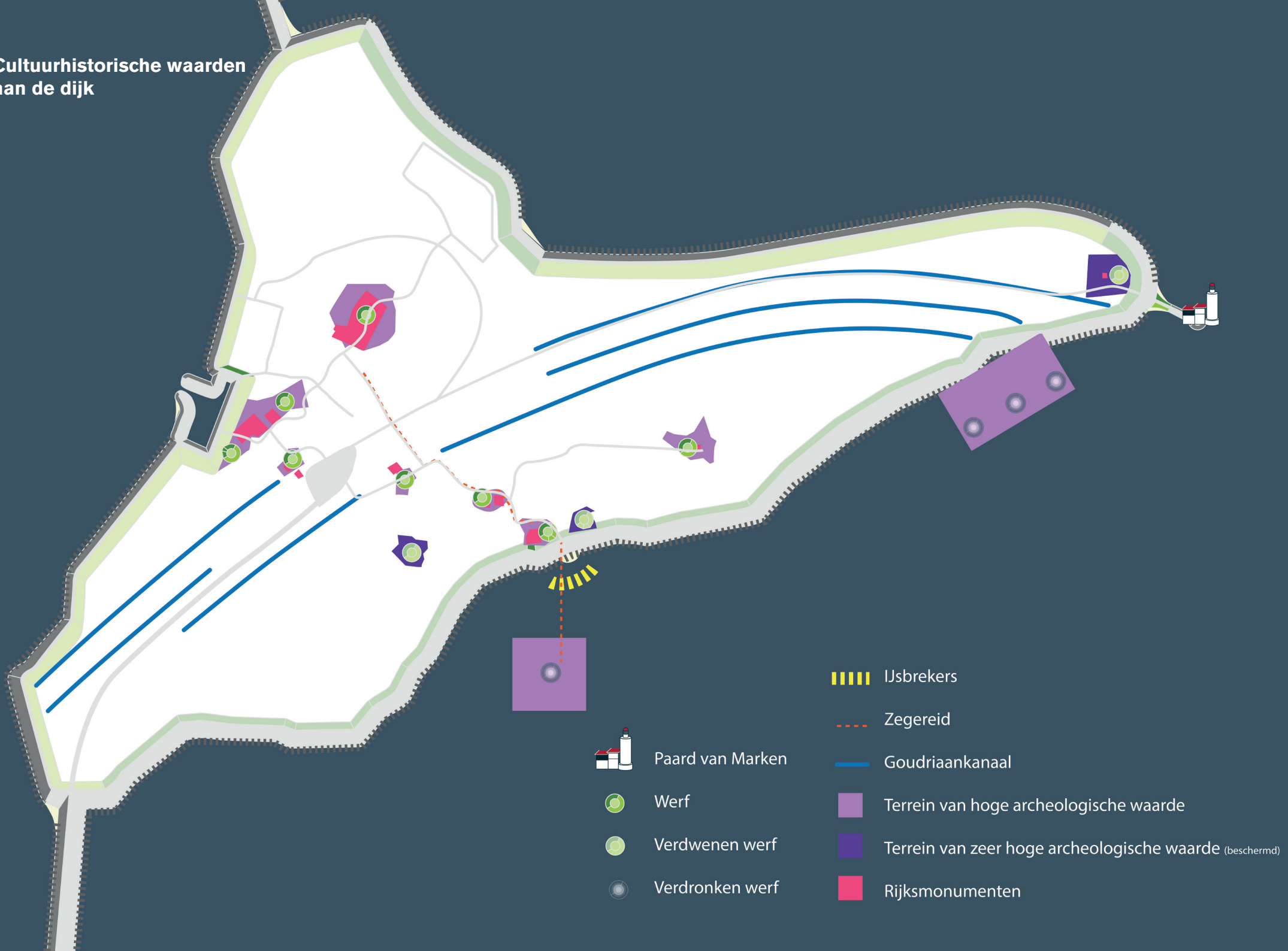
Marken ligt midden in het Natura 2000-gebied Markermeer en IJmeer. Dit gebied is in zijn geheel aangewezen op grond van de Vogelrichtlijn.

Delen van het gebied, waaronder de Gouwzee, zijn bovendien aangewezen op grond van de habitatrichtlijn, en kennen daarmee vanuit het beleid stringentere beperkingen. De Gouwzee wordt ook wel beschouwd als de kraamkamer van het Markermeer.

Het gehele eiland is aangeduid als weidevogelgebied en foerageergebied voor ganzen.

Het gebied ten oosten van de Rozewerf, tussen Goudriaankanaal en omringdijk, is overwegend aangeduid als Ecologische hoofdstructuur (EHS), thans Nationaal Natuur Netwerk (NNN), deels als vochtig weidevogelgrasland, deels als kruidenrijk en faunarijk grasland.

Cultuurhistorische waarden aan de dijk

3.3 Vanuit de cultuur

Marken laat zich lezen als een geschiedenisboek. Hier beleeft men hoe de mens 900 jaar met het water heeft geleefd en zich telkenmale aan de wisselende omstandigheden heeft aangepast, van de bouw van dijken tot het opwerpen van werven tot het ontwikkelen van paalwoningen.

De talloze knikpunten in de dijk laten zien dat de omgang met het water een continue waakzaamheid gebod dat leidde tot een continu proces van aanpassen en bijsturen.

Naast het keren van het water heeft ook de afwatering zich ontwikkeld, waren het eerst de ebsluisjes die het water bij laag water afvoerden, na de afsluiting van de Zuiderzee pompte het gemaal het water uit waarbij een fijnere afstemming van het waterpeil mogelijk werd.

Vanuit het cultuurbeleid zijn er naast overeenkomsten verschillen in conditie.

Geheel Marken is, als erosierest van een veengebied dat zich uitstreckte tot in de voormalige Zuiderzee, aangewezen als aardkundig waardevol gebied. Ook is Marken van rijkswege in zijn totaliteit, met inbegrip van een deel van de Gouwzee, aangeduid als beschermd stads- en dorpsgezicht.

De verschillen in conditie van het cultuurbeleid zitten in de aanwezigheid van:

- bouwkundige en archeologische monumenten,
- terreinen van hoge archeologische waarde,
- beschermde gebieden van zeer hoge archeologische waarde.

Met name langs de Zuiddijk, en in mindere mate langs de Westdijk, zijn archeologische en cultuurhistorische waarden aanwezig.

- Aan de oostpunt staat de vuurtoren, het paard van Marken, deze is aangeduid als rijksmonument.
- Stijf tegen de Zuiddijk ligt de Rozewerf, met buitendijks de karakteristieke ijsbrekers. Het grondlichaam waarop de bebouwing is gebouwd is aangeduid als een gebied van hoge archeologische waarde. De ijsbrekers zijn aangeduid als provinciaal monument. De panden op de Rozewerf zijn rijksmonument (8), gemeentelijk monument (2) of beeldbepalend (1).
- Aan de Zuiddijk ligt ook de verdwenen werf de Heuvel, omgeven door terrein van zeer hoge archeologische waarde (rijksmonument).
- Buitendijks liggen op korte afstand van de dijk de verzwolgen werven Grote Kloosterwerf, Thamswerf, Houtemanswerf en Kraaienwerf. Deze zijn omgeven door terreinen van hoge archeologische waarde.

Aan de Westdijk vormt de haven met haar talrijke beeldbepalende panden en een aanzienlijk areaal aan gebied van hoge archeologische waarde (het grondlichaam onder de Havenbuurt) een aandachtsgebied.

Aan het oostelijke begin van de Noorddijk ligt de verdwenen Noorderwerf, omgeven door terrein van zeer hoge archeologische waarde (rijksmonument). Voor het overige liggen aan de Noorddijk geen beperkingen anders dan die welke voortvloeien uit het beschermd stads- en dorpsgezicht.

Verbijzonderingen
aan de dijk

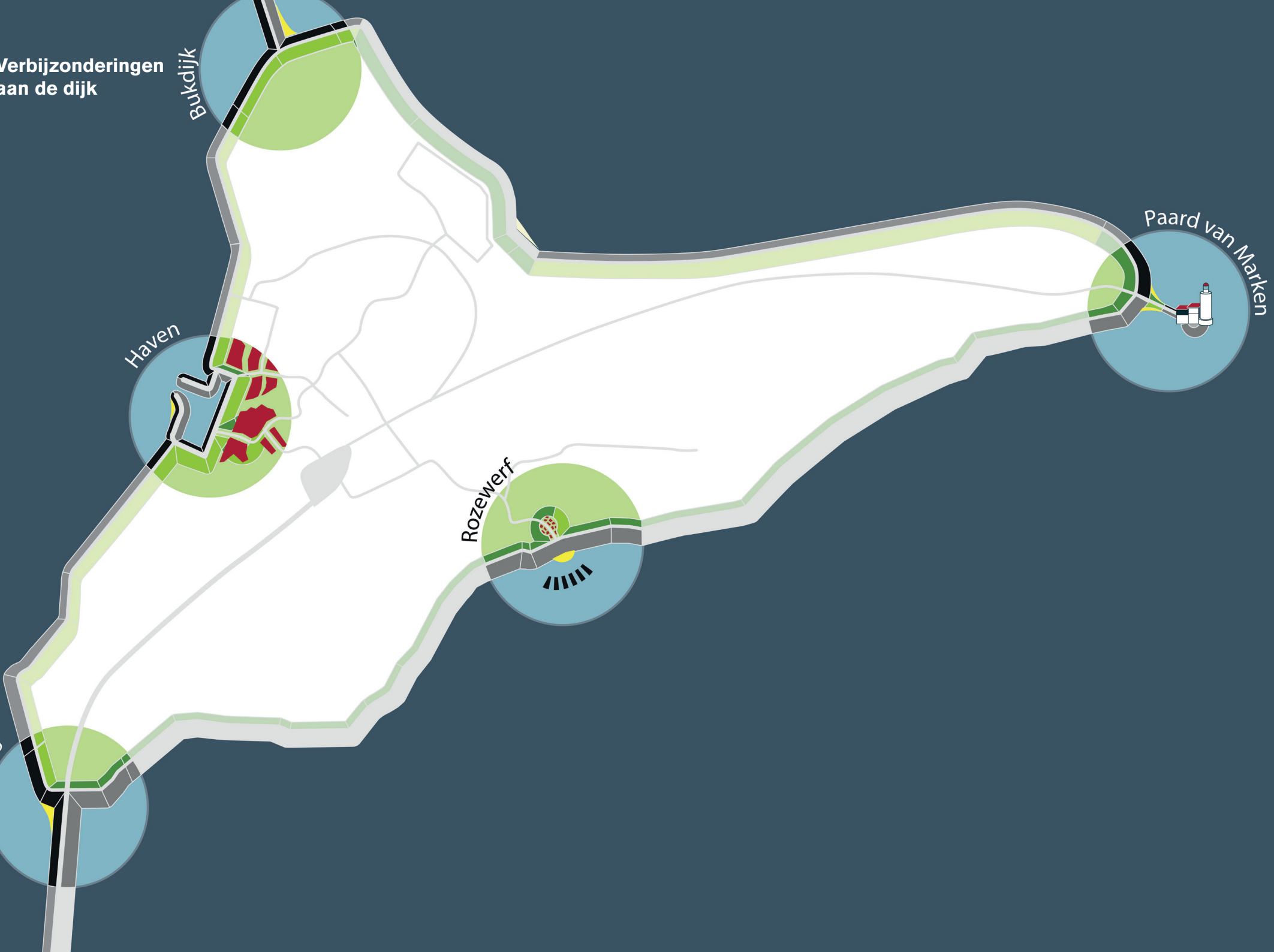
Bukdijk

Haven

Rozewerf

Paard van Marken

N518

HUIDIG RUIMTELIJK BEELD

Het kader ruimtelijke kwaliteit focust op de ruimtelijke aspecten van de omringdijk, op haar archeologische, cultuurhistorische en landschappelijke waarden. Tegelijkertijd is er een directe connectie tussen de ruimtelijke opbouw van de omringdijk en de ecologische waarden die deze vertegenwoordigt als leefgebied voor ringslang en rivierdonderpad. Om die reden wordt in dit hoofdstuk ook de link met de natuurkwaliteit aangehaald.

4.1 Kwaliteiten

De omringdijk als samenbindend element

De omringdijk tekent het silhouet van het eiland, maakt van Marken een duidelijk begrensde eenheid. Ofschoon de dijk laag is, is deze nadrukkelijk in het beeld aanwezig. Het vormt de lijst om het kunstwerk Marken. De dijk omsluit het open polderland, met een kleinschalig onregelmatige verkaveling, waarin de verschillende werven als compacte clusters liggen. Deze werven vormen nagenoeg de enige massa-elementen binnen dit open polderland. Er is weinig opgaande beplanting op het eiland aanwezig.

De dijk biedt een verhoogde route om het eiland en omsluit 9 eeuwen geschiedenis. Vanaf deze verhoogde catwalk geniet men weidse vergezichten op het eiland zelf en over het water.

De dijk is samengesteld uit een reeks van relatieve korte rechtstanden. Daardoor kent de dijk veel knikpunten. Hierdoor wisselt voortdurend de richting waaronder men op de omgeving kijkt.

Vanaf het eiland bezien toont de omringdijk zich als een lage grasdijk, vormt het de subtiele begrenzing van de horizon. Met boven de lage dijk de hoge wolkenluchten. Vanaf het water bezien is de dijk hard en stenig en torenen de werven met gemak boven de dijk uit. De buitenkant van de dijk is bekleed met basalt of basaltton. Aan de teen van de dijk, op de overgang naar het water, voegen basaltblokken, keien of puin een extra verdediging toe. Daarmee is de overgang van land naar water vrijwel overal scherp. Op een aantal plaatsen zijn aan de voet van de dijk smalle stortbermen aanwezig.

Over de kruin van de dijk loopt een smal pad, verhard met gebakken klinkers of betonklinkers.

Aan de binnenzijde wordt de dijk begeleid door een in breedte wisselende watergang. Deze versterkt de continuïteit van de dijk en bakent deze helder af.

Verbijzonderingen

Aan de dijk is een aantal verbijzonderingen aanwezig:

- de aantakking van de N518
- de aantakking van de Bukdijk
- de Rozewerf / de Heuvel met ijsbrekers
- de vuurtoren / Noorderwerf
- de haven van Marken

Daarvan zijn de laatste drie iconen van Marken.

900 jaar leven met water

Marken toont als geen ander de geschiedenis van ruim 900 jaar leven met water. Het toont hoe condities keer op keer zijn gewijzigd en hoe de mens daarop heeft gereageerd.

De dijk vormt de lijst om het kunstwerk Marken, omsluit een extreem open polderland waarin de werven eigenlijk de enige massa van betekenis vormen. Zij vormen markante, verhoogde bewoningsplaatsen, omspoeld door de ruimte.

Continuïteit

De omringdijk kent een sterke continuïteit, het vormt het doorgaande element dat het eiland omsluit en diverse elementen aan de dijk aaneenrijgt. Dit betreft zowel de direct zichtbare parels als de bijzondere archeologische en cultuurhistorische waarden die inmiddels door de zee of bodem aan het zicht zijn onttrokken.

Begeleidende sloot

De continuïteit wordt versterkt door de aanwezigheid van de begeleidende sloot die vrijwel direct langs het binnentalud voert.

Compact profiel

De dijk is overwegend smal en uitzonderlijk steil, met aan de binnenzijde taluds tot 1:2. Dat maakt de dijk, uitgezonderd de Noorddijk, tot een heel compact lichaam.

Deze compactheid maakt dat men vanaf de dijk direct contact met het water heeft.

Geknikt

De vele markante knikpunten maken dat men vanaf de dijk steeds wisselende zichten op de omgeving geniet. Dit is met name langs de Zuiddijk van belang, deze kent zowel de meeste knikpunten als de meeste verbijzondering aan of nabij de dijk.

Zacht van binnen, stenig van buiten

De dijk kent een groen binnentalud en een stenig buitentalud. Aan de binnenzijde zet het bloemrijk grasland zich vanuit de polder naadloos door tot op de kruin van de dijk, terwijl aan de buitenzijde de dijk hard en noest is, waarbij het buitentalud is versterkt met basalt of beton en de teen van de dijk veelal extra wordt verdedigd door puin, basalt en stortsteen.

Iconen aan de dijk

De dijk wordt verbijzonderd door een drietal iconen; de vuurtoren, de Rozewerf en de haven.

Naast deze zichtbare parels liggen aan de dijk verborgen schatten: de verdwenen of verzwolgen werven.

Ingetogenheid

De dijk is het toonbeeld van ingetogenheid. Er is weinig 'kermis', visuele onrust, aan of op de dijk. De vormgeving en inrichting van de dijk kennen een natuurlijke vanzelfsprekendheid.

Couleur locale

Door het geknikte verloop zijn onder aan de dijk kleine baaien ontstaan. Dit vormen kleine verbijzonderingen die vooral voor de Markers van een bijzondere betekenis zijn. Voorbeelden hiervan zijn de strandjes bij de haven, de Minnebuurt en de vuurtoren en de kleine baai bij de Rozewerf.

Het patina van de tijd (mooier worden door veroudering)

De dijk die het eiland omsluit is geen kreukvrije dijk. Aan de dijk zijn voortdurend grotere en kleinere ingrepen gedaan. De dijk laat zich lezen als het resultaat van een continu veranderproces. Het patina van de tijd heeft aan de dijk authenticiteit toegevoegd.

Natuurkwaliteit: ringslang en rivierdonderpad

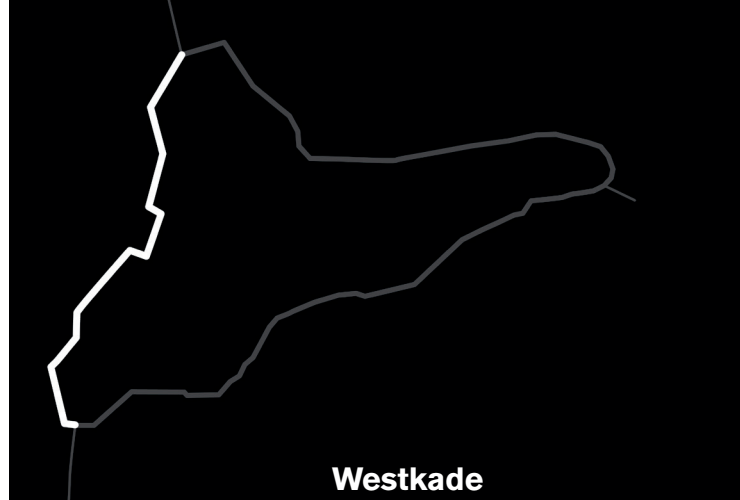
De omringdijk vormt het leefgebied voor twee beschermde soorten, de rivierdonderpad en de ringslang, waarbij de laatste tevens op de rode lijst staat. Dat betekent dat het leefgebied van de ringslang niet mag worden verstoord.

De rivierdonderpad is een kleine vis die voorkomt in de oevers van stilstaand zuurstofrijk water, bij voorkeur met een stenige bodem, tussen stenen en oeverbeschoeiingen. De rivierdonderpad is uitermate honkvast, de bewegingsruimte beperkt zich tot 12 meter. Dat maakt deze soort uitermate verstoringsgevoelig.

De ringslang is de enige eileggende slangensoort die in Nederland voorkomt. De ringslang heeft een drietal gebieden: een overwintergebied, een foerageergebied en een gebied waar de eieren tot broed kunnen komen. Deze drie gebieden dienen met elkaar verbonden te zijn. Basalttaluds bieden in de regel een goed overwinteringsgebied. De kritische factor is veelal het gebrek aan broedmogelijkheid.

Zuidkade

Westkade

Noordkade

4.2 Drie deeltrajecten

Marken wordt omsloten door 1 omringdijk, maar ruimtelijk zijn binnen die omringdijk verschillende eenheden te onderscheiden:

- de Zuiddijk,
- de Westdijk,
- de Noorddijk.

De Zuiddijk en de Westdijk kennen beide een compact profiel met steile taluds en een smalle kruin en worden binnendijks begeleid door een brede watergang. Het compacte profiel maakt dat men beide ook echt als een dijk ervaart waarover men zich verhoogd door het landschap beweegt. Zowel de Zuiddijk als de Westdijk heeft een markant geknikt verloop, waarbij met name de Zuiddijk veel knikpunten kent. Deze maken dat men onder telkens wisselende zichthoeken de omgeving ziet, waardoor men ook steeds een ander zicht geniet. Het compacte profiel maakt dat er een sterke relatie met het water is. Gaande over de dijk begeeft men zich direct langs het water, heeft men het gevoel dat men het water aan beide kanten (sloot en Markermeer) 'bijna aan kan raken'. Het buitentalud is versterkt met afwisselend basalt en betonelementen.

De Noorddijk is aanzienlijk minder geprononceerd (uitgesproken van vorm). Het is een brede dijk met flauwe taluds. Daardoor is vanaf de kruin de afstand met het water groot, is er een minder directe relatie met het water.

Het pad over de kruin is breder, met incidenteel verblijfsplekken op de dijk en aanzetten tot bereikbaar water

Vrijwel overal kent de omringdijk een extra verdediging in de vorm van stortsteen aan de teen van de dijk. Op een aantal plaatsen is een tot 3 meter brede stortberm aanwezig.

4.3 Knelpunten

Profiel is niet eenduidig.

De Zuid- en Westdijk zijn in profielopbouw / doorsnede aan elkaar verwant, de Noorddijk is duidelijk afwijkend, is veel minder geprononceerd. De Zuid- en Westdijk zijn compact, kennen een smalle kruin met een smal pad over de kruin, de Noorddijk is veel flauwer met een breed pad over de kruin, die hier echter nauwelijks als kruin herkenbaar is

Materiaalgebruik niet eenduidig

Ook qua materiaalgebruik is er geen eenduidigheid. Het pad over de dijk is soms van gebakken klinkers in IJsselmaat, soms van gebakken klinkers in dikmaat, soms van beton-klinkers. Hetzelfde geldt voor de bekleding van het buitentalud, naast basaltglooiingen komt ook bekleding met basalt voor. De teen van de dijk wordt soms met basalt, soms met puin, soms met stortsteen versterkt.

Verrommeling

Marken is een cultuurhistorisch icoon, de omringdijk onderdeel van het beschermd dorpsgezicht. 'Noblesse oblige, adel verplicht'.

Tegelijkertijd wordt de dijk die het eiland omsluit met een schijnbare nonchalance bejegend.

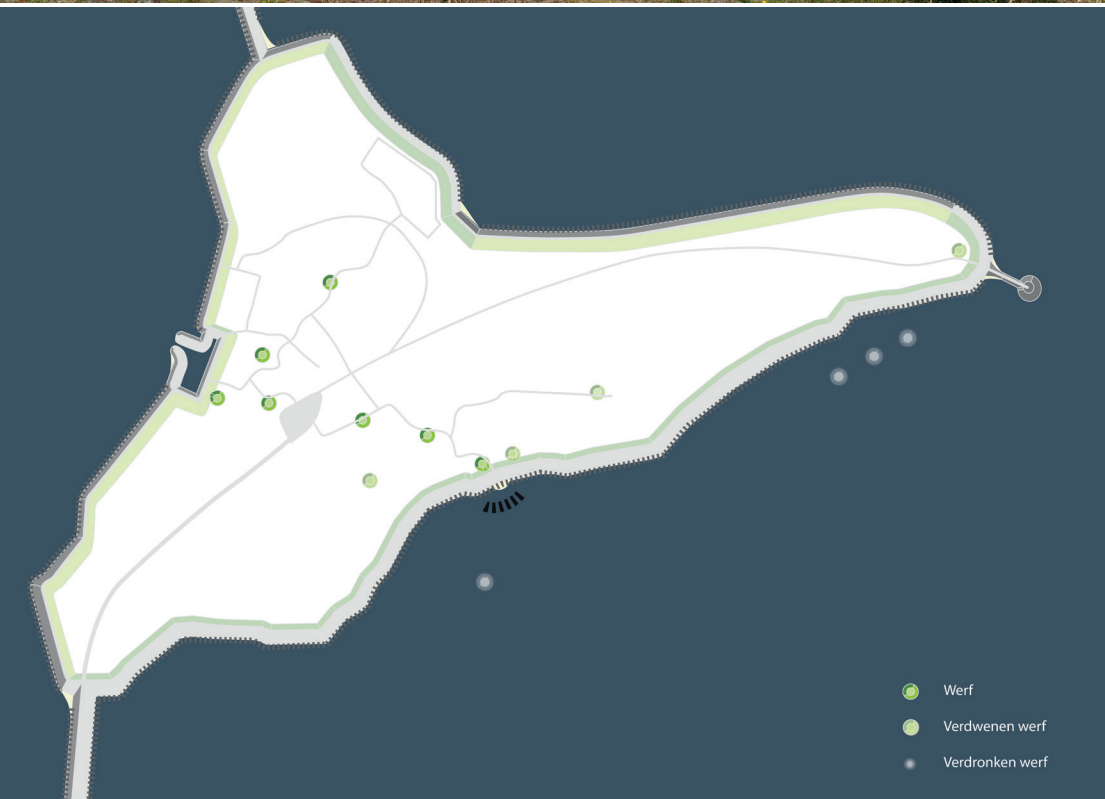
De huidige situatie geeft weinig blijk van trots en zelfbewustheid. De stortberm van puin, de basaltonglooiingen, het gegalvaniseerde hek bij de vuurtoren, zij zijn allen weinig passend bij de omgeving, noch bij de status van rijksmonument of beschermd dorpsgezicht.

Smal en onregelmatig kruinpad

Het kruinpad wordt over het algemeen als te smal en te onregelmatig ervaren.

Uitgezonderd het traject over de Noorddijk is het pad dusdanig smal dat fietsers elkaar, of een wandelaar met kinderwagen, niet kunnen passeren. Daarbij is het pad te onregelmatig voor comfortabel fietsen of prettig wandelen.

Weinig verblijfsplekken op de dijk

Aan de dijk zijn maar weinig verblijfsplekken, plekken waar men tijdens de wandeling / fietstocht kan pauzeren, van de zon kan genieten.

Waar die mogelijkheden aanwezig zijn, dragen zij niet bij aan versterking van de ambiance.

Weinig mogelijkheden aan het water te komen

Er zijn weinig mogelijkheden om vanaf de dijk of vanuit de woongebieden achter de dijk aan het water te komen. Dit laatste betreft met name de meer recente 'nieuwbouw' buurten als de uitbreiding noordelijk van de haven van Marken en de Minnebuurt. Hier woont men op steenworp afstand van het water, maar het water zelf is nauwelijks bereikbaar.

Verdronken verleden niet herkenbaar

Het eiland Marken is in de loop der tijd kleiner geworden, waarbij havens, werven en oude dijkstructuren door de zee zijn verzwolgen.

De verdwenen havens en werven verraden hun aanwezigheid op generlei wijze. Waar in de Zeeuwse Delta iedereen de verdronken dorpen in de Oosterschelde kent zijn de verzwolgen werven van de Zuiderzee veel minder bekend.

Zetting en klink

Doordat de omringdijk is gebouwd op een ondergrond van veen heeft deze over de gehele lengte last van zetting en klink. Hierdoor verliest de dijk aan stevigheid en vallen er gaten in het kruinpad waardoor het bewandelen van de dijk minder aantrekkelijk wordt.

Verbindingsweg N518

De verbindingsweg N518 ligt hoger dan het eiland en in de huidige situatie ook hoger dan de omringdijk. Doordat de omringdijk juist ter hoogte van de kruising met de N518 is verlaagd, de aansluiting op de hogere verbindingdijk wordt gevormd door een tweetal boogstukken, wordt het passeren van de omringdijk vanaf de weg vrijwel niet ervaren.

Daarmee ontstaat juist op de plek waar men het eiland feitelijk bereikt een ruimtelijk diffuse situatie.

SAFETY FIRST, RUIMTELIJKE CRITERIA DIJKONTWERP

Dit hoofdstuk formuleert criteria waar het dijkontwerp vanuit de ruimtelijke kwaliteit aan zou moeten voldoen. Deze criteria bieden een afwegingskader. Het gaat om de mate waarin alternatieven aan deze criteria voldoen. Het is daarmee dus niet zo dat alternatieven en die niet voor 100% aan een criterium voldoen automatisch afvallen.

Het nieuw te ontwikkelen dijkprofiel moet eenheid brengen in die 'lijst die het kunstwerk omsluit', maar tegelijkertijd ruimte bieden aan verscheidenheid binnen eenheid en voldoende souplesse kennen om in uiterst specifieke situaties maatwerk mogelijk te maken. Daarbij is het van meerwaarde wanneer de dijkversterking ook aan andere functies koppelkansen biedt.

5.1 Eenheid en verscheidenheid

Continuïteit op het schaalniveau van het eiland

De omringdijk laat zich op het hoogste schaalniveau lezen als één doorgaande dijk met een continuïteit in profiel (taluds, kruinbreedte, hoogte) en materialisering.

Verscheidenheid binnen eenheid.

Een schaalniveau lager is er ruimte voor verscheidenheid binnen eenheid, die aansluit bij de verschillende condities waar de dijk op in moet spelen.

De omringdijk moet op de eerste plaats het water keren. Daarbij zijn de omstandigheden niet overal gelijk, de westzijde van het eiland is de luwe zijde, de noord- en zuidzijde worden sterker geconfronteerd met een oplopend waterpeil waarbij de noordzijde meer 'op de wind' ligt.

De verschillen in conditie maken dat de omringdijk zich naar de drie trajecten (Westdijk, Zuiddijk, Noorddijk) verschillend mag tonen, onder voorwaarde van verwantschap in profielopbouw en materiaaltoepassing.

Inspelen op ‘couleur locale’

Op het laagste schaalniveau moet de dijkversterking inspelen op de lokale eigen-aardigheden. Deze voegen detail en verrassing toe, brengen extra tekening in de omringdijk .

5.2 Maat en schaal

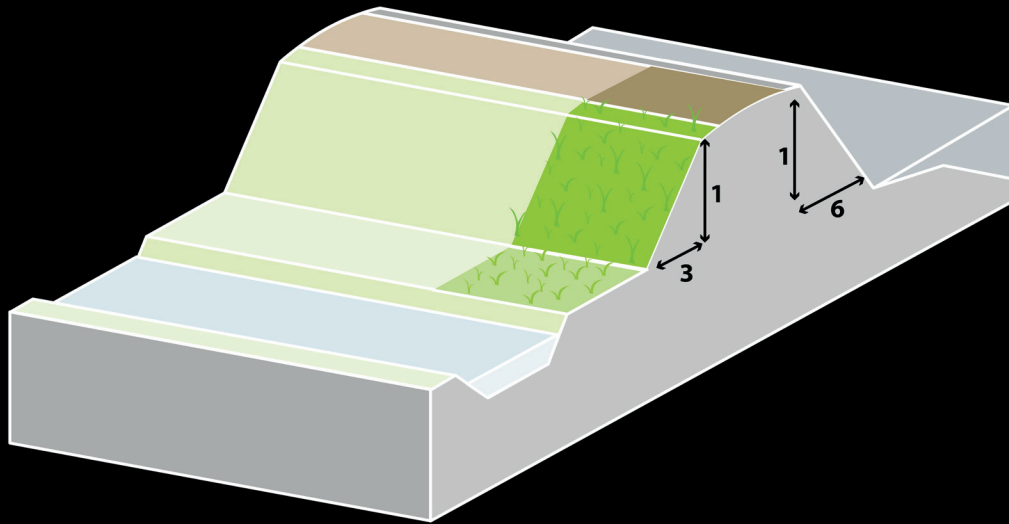
Passend bij de maat en schaal van Marken

De omringdijk moet een adequaat antwoord bieden op het veiligheidsvraagstuk en daarbij passend zijn bij zowel de maat en schaal van Marken als bij de omvang van het risico.

Dat betekent dat de dijk zich als ingetogen en beperkt van maat en schaal moet tonen.

De dijk is altijd smal en laag geweest, dat hoort bij Marken. Het contrast tussen de weidsheid van het Markermeer en het kleine eiland is vanaf de dijk optimaal beleefbaar. Juist de beperkte maat van de dijk laat de spanning tussen de kracht van het water en de strijd van de bewoners tegen het water zichtbaar.

Beperkt van maat en schaal heeft zowel betrekking op hoogte en breedte, als ook op de algehele lijnvoering van het dijktracé.

5.3 Vorm

Principe profiel

Geprononceerd en compact

De omringdijk laat zich lezen als een continu, compact en autonoom element, met het profiel van een 'klassieke zeedijk' met een smalle kruin, een steil binnentalud en een flauwer hellend buitentalud.

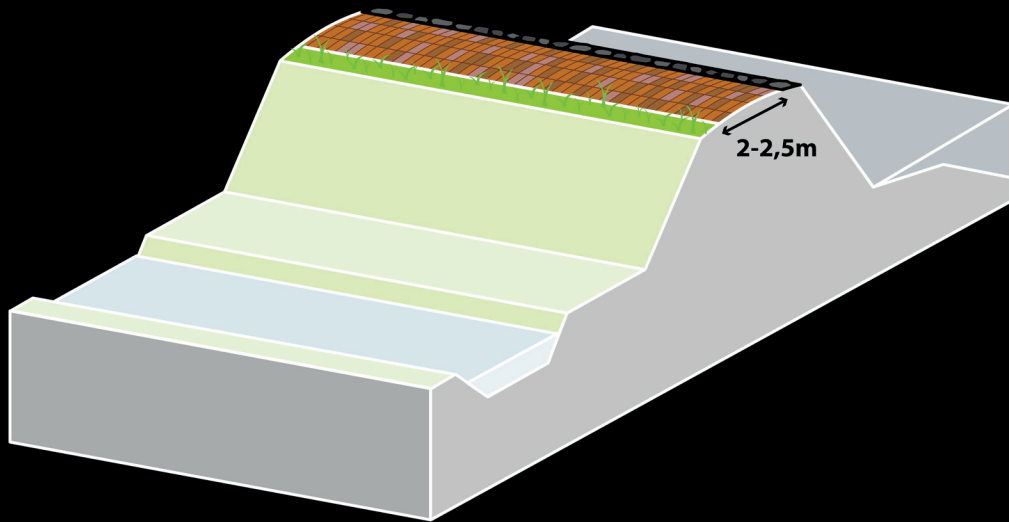
Het binnentalud kent een helling van 1:3 of steiler. Het buitentalud is mogelijk flauwer maar mag niet minder dan 1:6 bedragen.

De overgangen naar polder en water zijn scherp vormgegeven.

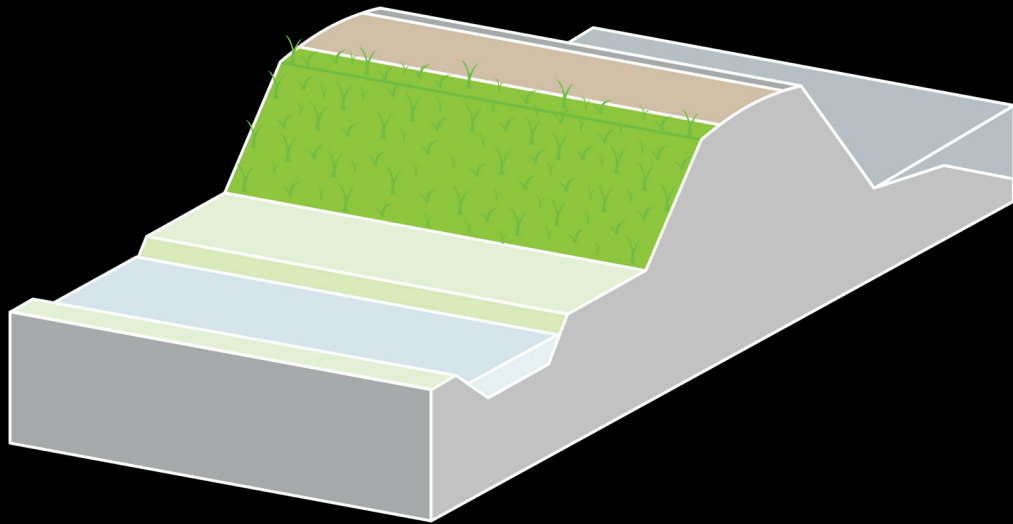
Kruinpad

Over de kruin van de dijk voert een doorgaand pad van minimaal 2,00 meter en maximaal 2,50 meter.

Het kruinpad wordt behalve door wandelaars ook door fietsers gebruikt. 2.00 meter is, naar de normen van het CROW, de minimale maat voor een eenrichtingsfietspad, 2.50 meter voor een twee richtingen fietspad.

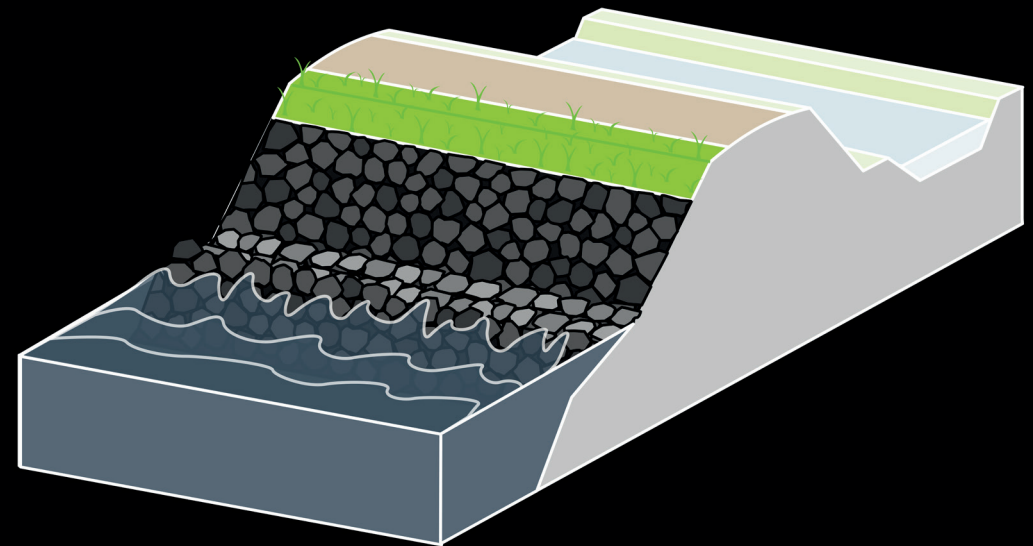
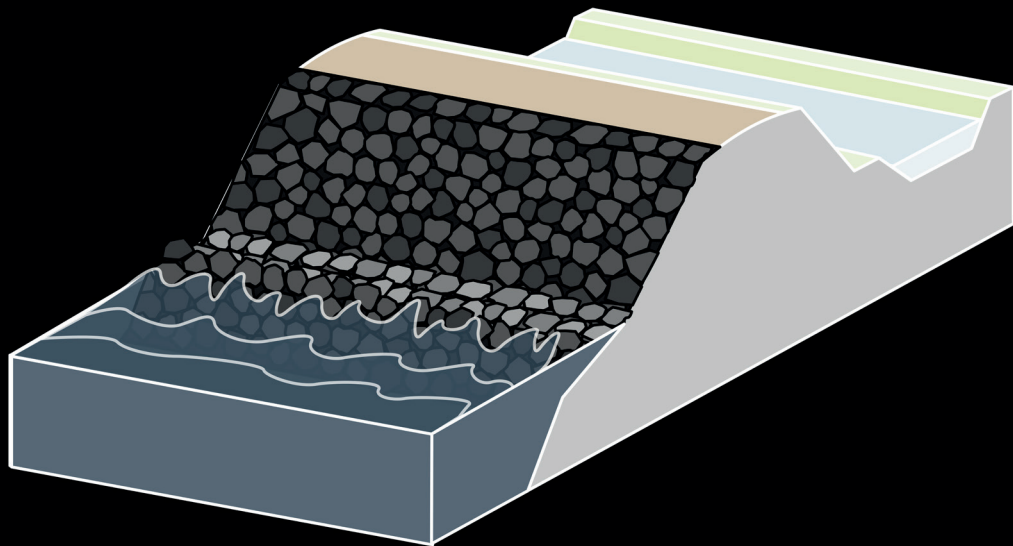

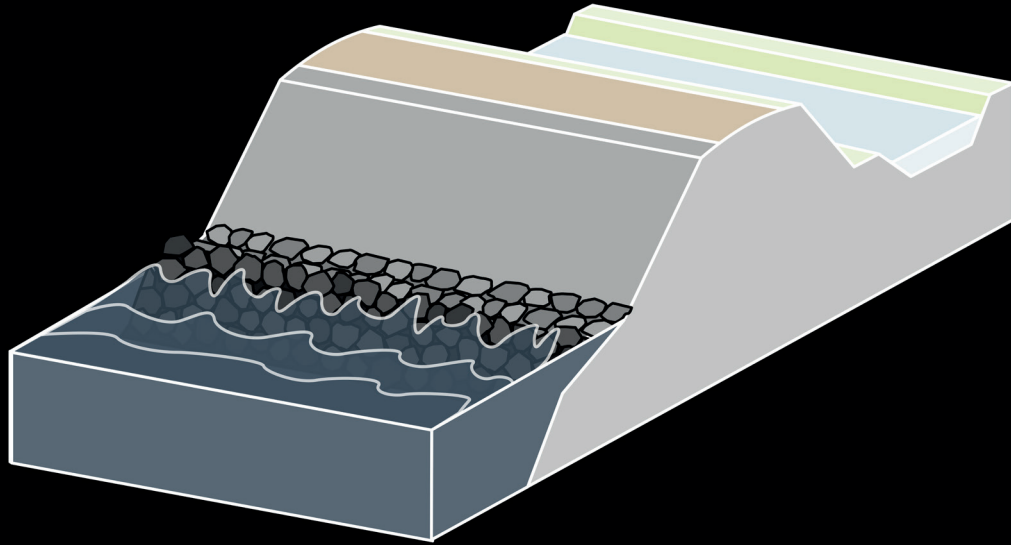

Groen binnentalud, stenig buitentalud

Aan de binnenzijde kruipt het polderland tegen de dijk op, zetten de graslanden zich tot op de kruin door.

De buitenzijde is primair de waterkerende zijde, deze is verhard. Hierbij is een kleine strook onverhard gras op de kruin en bovenkant van de dijk aan de buitenzijde denkbaar.

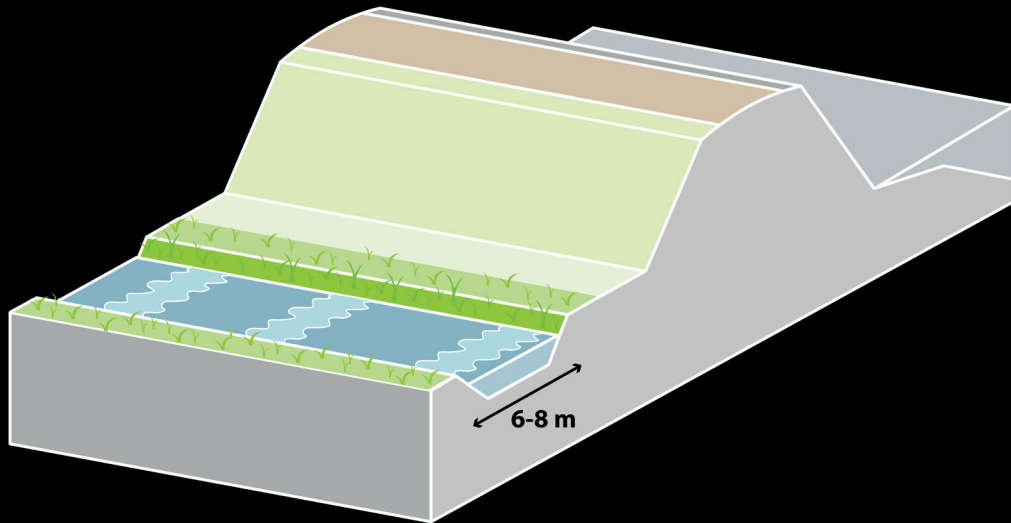

Ondertalud

Het is denkbaar dat aan de buitenzijde van de dijk een circa 3 meter vlakke onderberm wordt ontwikkeld, die de eerste golfklap opvangt en tevens mogelijkheden biedt natuurkwaliteit in de vorm van kleine poelen toe te voegen (zie ook hoofdstuk 6).

Gegeven de natuuraanduidingen en de betekenis van de Gouwzee als kraamkamer voor het Markermeer biedt met name de Westdijk mogelijkheden tot de aanleg van een ondertalud.

Sloot binnenzijde

Over de gehele lengte (met uitzondering van de Rozewerf) wordt de dijk aan de binnenzijde begeleid door een brede sloot (6-8 meter).

5.4 Het patina van de tijd

Geknikt tracé

Met de vele knikpunten en relatief korte rechtstanden toont de omringdijk zich niet zo zeer als het product van een groot ontwerp maar meer als het resultaat van een eeuwenlang proces.

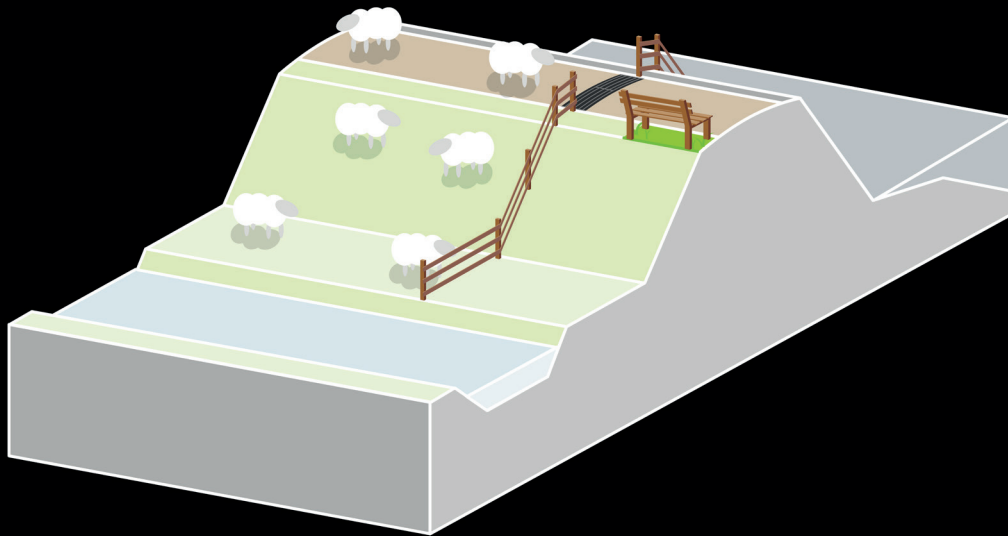
Dat maakt deze dijk ruimtelijk en cultuurhistorisch interessant en qua maat en schaal passend bij Marken.

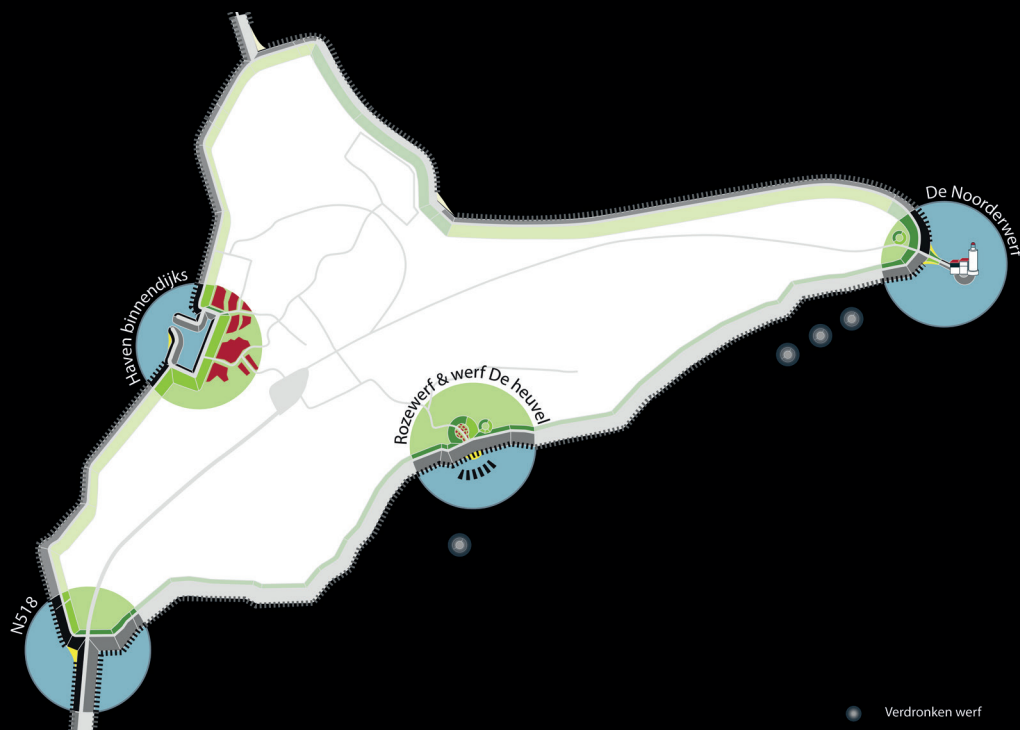
Het is essentieel dat in het nieuwe ontwerp het karakter van een zich door de tijd ontwikkeld element behouden blijft. Dat betekent met name voor de Zuid- en Westdijk behoud van de knikpunten en korte rechtstanden.

Materialen die mooi verouderen

Er worden materialen toegepast die aansluiten bij het ingetogen en historische karakter van de dijk (ensemblekwaliteit) en haar omgeving (noest & nuchter) en die met de tijd mooier worden. Voorbeelden hiervan zijn gebakken klinkers, hout, basalt, Corten staal.

De materialisering van het kruinpad dient te passen bij het beschermd stads- en dorpsgezicht en de ensemblekwaliteit te versterken. Ze dient uitgesproken en beeldbepalend te zijn. Gebakken klinkers voldoen hier aan.

Voor het buitentalud gaat de voorkeur uit naar basalt als meest passend bij het beschermd stads- en dorpsgezicht. Mocht de toepassing van basalt niet over de gehele lengte van de omringdijk mogelijk zijn dan dient basalt tenminste te worden toegepast:

- bij de entree tot het eiland, ter weerszijde van de Kruisbaakweg
- bij de Rozewerf
- bij de vuurtoren
- bij de haven.

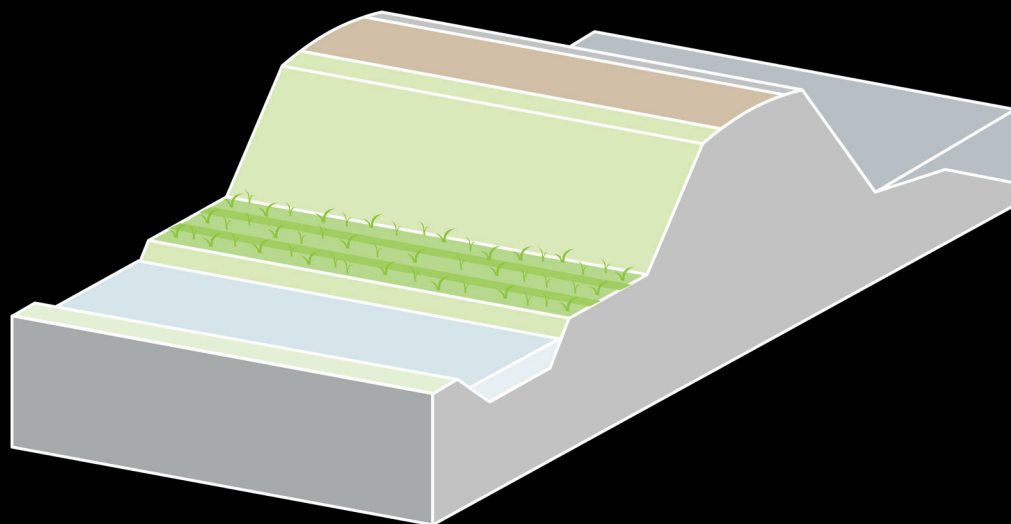
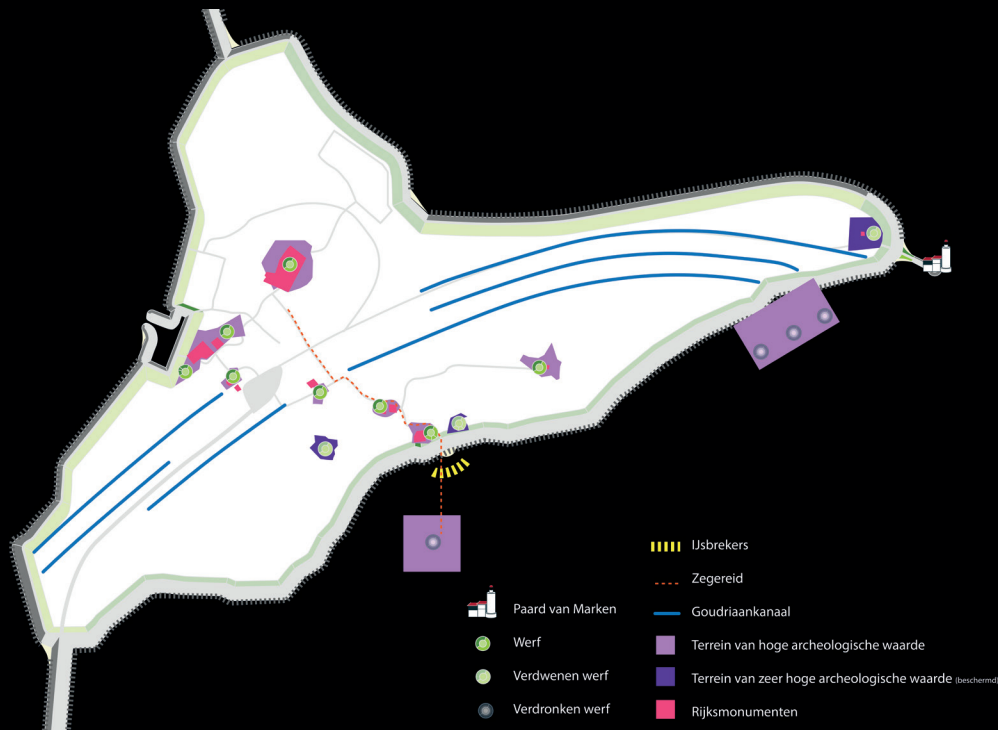
Waar basalt geen mogelijkheid is kan worden gekozen voor een betontoepassing die in kleur, samenstelling en mate van sluiting optimaal bijdraagt aan de ontwikkeling van natuurwaarden. Die voor de natuurontwikkeling letterlijk en figuurlijk voldoende aangrijpingspunten biedt (zie ook 6.2).

5.5 Behoud van aardkundige en archeologische waarden

De dijkverbetering moet zo min mogelijk schade toebrengen aan de aardkundige en archeologische waarden. Dit raakt zowel het roeren van de ondergrond als het verzwaren van de grondbelasting. Het betreft hier de volgende gebieden:

- het grondlichaam van de Rozewerf en werf de Heuvel met aanliggend terrein
- de Noorderwerf met aanliggend terrein
- de verzwolgen werven buitendijks van de Zuiddijk met aanliggend terrein
- de binnendijkse omgeving van de haven

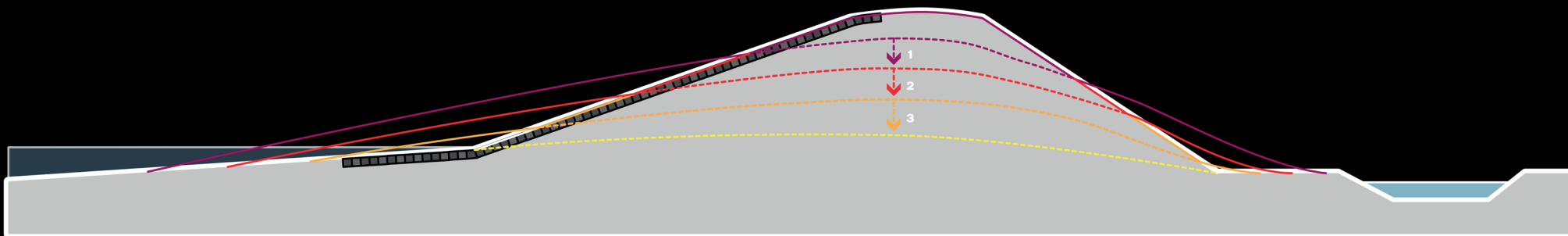
5.6 Behoud van cultuurhistorische waarden

De dijkverbetering mag geen schade toebrengen aan de iconen van Marken. Het betreft hier met name de volgende gebieden:

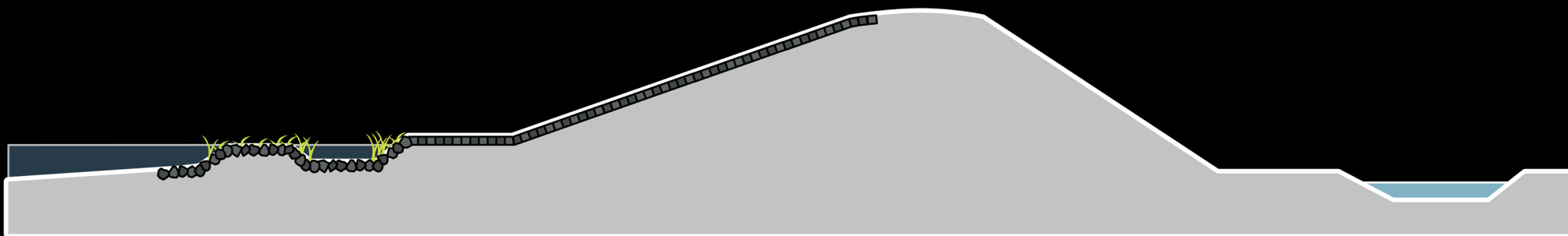
- de Rozewerf met ijsbrekers.
- de vuurtoren.
- het havenensemble

5.7 Beheerbaar

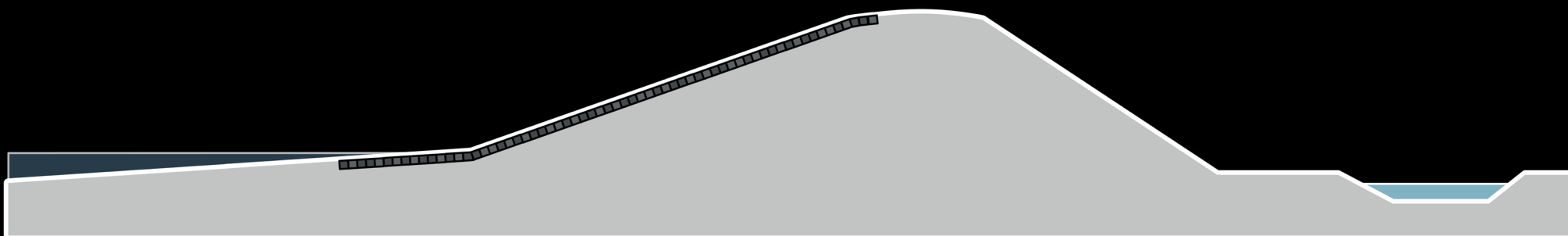
Ruimtelijke kwaliteit hangt deels samen met mate van verzorgdheid. Wat je maakt moet zich tegen een maatschappelijk aanvaardbaar kostenniveau duurzaam laten onderhouden en in stand laten houden. Dat stelt eisen aan profiel (5.3) en materiaalgebruik (5.4). Ten behoeve van de beheerbaarheid is het denkbaar dat onderlangs de dijk een groen beheerpad loopt. Dat zou naar de toekomst een begrazing van de dijk door schapen mogelijk maken.

Noorddijk - nummering en stippelijnen verbeelden zetting van de dijk. Per ophoging n.a.v. zetting kan de dijk haar meer geprononceerde vorm uitbouwen en verkrijgen.

Westdijk

Zuiddijk

5.8 Differentiatie naar dijktraject

Differentiatie naar dijktraject is geen voorwaarde maar een mogelijkheid waar gebruik van kan worden gemaakt. Daarbij kan worden gedacht aan een volgend onderscheid:

Noorddijk

De Noorddijk ontbeert thans een geprononceerde vorm, het is meer wal dan dijk. Tegelijkertijd kampt de Noorddijk met een doorgaand proces van zetting. Tenzij men kiest voor de oplossing van de zettingsvrij gefundeerde dijk zal het proces van zetting zich nog langere tijd voortzetten. Dit maakt ook in de toekomst een herhaald verbeteren van de dijk noodzakelijk. Dit biedt de mogelijkheid om in de tijd naar een meer geprononceerde dijkvorm, met een uitgesproken onderscheid tussen maaiveld, taluds en kruin, toe te werken.

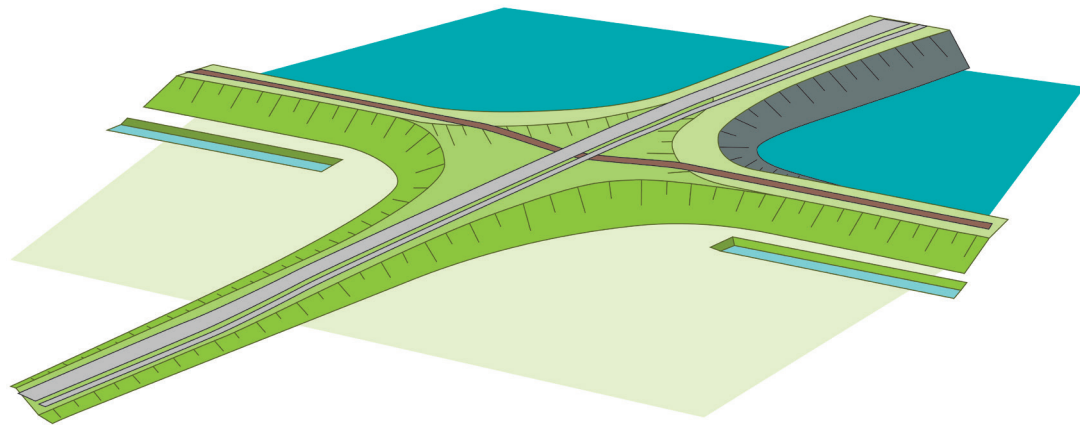
Westdijk

Gezien de bijzondere natuurstatus van de Gouwzee en omgeving biedt de met name de Westdijk perspectieven voor de toepassing van een ondertalud, met de toepassing van kleine poelen en andere elementen uit het concept 'rijke dijken' (zie ook 6.2).

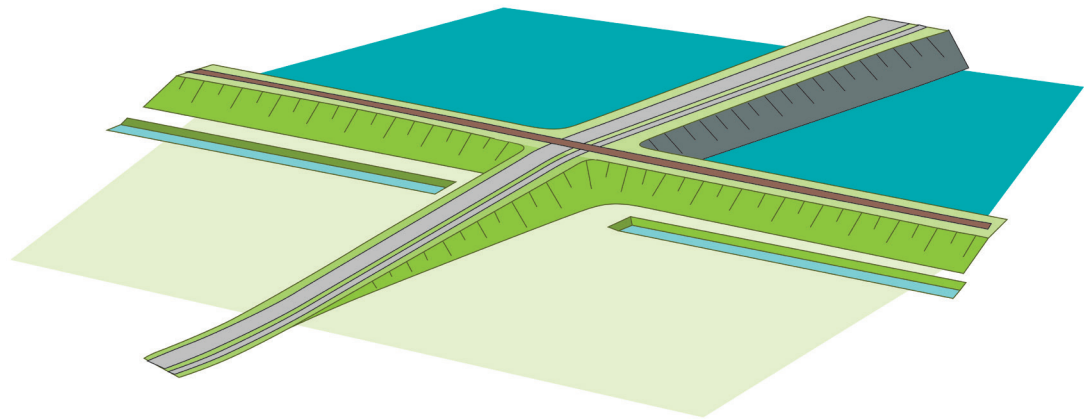
Zuiddijk

De ontwikkeling van de Zuiddijk draait om het behoud van het cultuurhistorische karakter:

- compact
  - korte rechtstanden met een veelheid aan knikpunten
  - klinkerverharding
  - basalt nabij de cultuurhistorische parels
- en om versterking van de herkenbaarheid van de verdronken werven danwel de op land verdwenen werven.

Huidige aansluiting N518

Verbeelding mogelijke aansluiting N518

5.9 Maatwerk voor vijf 'specials'

Aan de omringdijk liggen vijf situaties die vanuit hun ruimtelijke en cultuurhistorische uniciteit maatwerk vereisen.

Aansluiting verbindingsweg

De verbindingsweg N518 is een zettingsvrije dijk. Deze ligt hoger dan het eiland en in de huidige situatie ook hoger dan de omringdijk, die juist ter hoogte van de kruising is verlaagd.

De aansluiting van de omringdijk op verbindingdijk wordt gevormd door boogstukken.

In de huidige situatie 'duikt' de weg nog ruim voor deze het eiland bereikt de diepte in en voert vervolgens op polderniveau richting Marken.

Daarmee ontstaat juist op de plek waar men het eiland feitelijk op rijdt een ruimtelijk diffuse situatie.

In de nieuwe situatie moet vanuit het tracé (inclusief hoogteligging) het moment waarop de verbindingdijk eindigt en men het eiland opgaat helder zijn.

Om dit te bereiken is maatwerk benodigd met als uitgangspunten;

- duidelijk aanlanding van de N518 op de omringdijk die op de nieuwe ontwerphoogte blijft.
- duidelijk moment van aankomst op Marken doordat de N518 pas op omringdijk zijn knikpunt naar polderniveau maakt
- keuzes in verharding, waarbij de klinkerverharding van het pad over de omringdijk wordt doorgetrokken in de asfaltverharding van de verbindingsweg

Aansluiting Bukdijk

Aan de noordzijde heeft de omringdijk een aansluiting met de Bukdijk. Deze doodlopende, onvoltooide dijk is een restant van de Markerwaard. De Bukdijk heeft geen infrastructurele functie maar vormt een leefgebied voor vele vogels en andere diersoorten. Tevens loopt er een klein recreatief pad over de dijk en is er een klein strand.

In de nieuwe situatie dient de omringdijk als entiteit herkenbaar te zijn waar de Bukdijk als ondergeschikte kade op aantakt. Op de aantakking kan een rustpunt ontstaan en ook de Bukdijk zelf kan worden ontwikkeld als interessante struinroute, van waar men letterlijk afstand van het eiland neemt.

De aansluiting met de Bukdijk vergt maatwerk met als uitgangspunten:

- Scherpe aanlanding van de Bukdijk op de omringdijk
- Duidelijk onderscheid tussen de aantakende Bukdijk en de doorgaande omringdijk. Dit kan door inrichting, materialisering en vorm
- Behoud van de eenheid en continuïteit in de omringdijk

Rozewerf

Uniek aan de Rozewerf zijn:

- de wijze waarop de werf tegen de omringdijk aan is opgeworpen, als het ware tegen de dijk kleeft,
- de aanwezigheid van 8 rijksmonumenten

- het directe contact vanuit de werf op het water
- de aanwezigheid van de ijsbrekers
- de aanwezigheid van het strandje
- de aanwezigheid van een gebied van hoge archeologische waarde in de Rozewerf zelf en het rijksmonument de Heuvel als beschermd gebied van zeer hoge archeologische waarde.

De directe relatie met het water en de aanwezigheid van de ijsbrekers maken dat een buitendijkse versterking hier vanuit landschap en cultuurhistorie mogelijk geen optie is, ofschoon verplaatsing van de ijsbrekers niet op voorhand moet worden uitgesloten.

Doordat de bebouwing (deels rijks-, deels gemeentelijk monument) hier direct aan en deels in de dijk staat en ook het archeologisch rijksmonument van De Heuvel direct aan de dijk grenst, is de ruimte voor een binnendijkse versterking hier eveneens nihil.

De Rozewerf vergt maatwerk met als uitgangspunten:

- behoud van het ongestoorde zicht op en het directe contact met het water;
- behoud van de ijsbrekers
- geen schade aan de (rijks)monumenten (woningen en archeologisch).
- Indien continuïteit in het profiel niet mogelijk is dan moet een ruimtelijk heldere aansluiting op het nieuwe dijkprofiel westelijk en oostelijk van de Rozewerf worden ontwikkeld.
- Behoud van het strandje.

Vuurtoren

De vuurtoren ligt op een ruimtelijk en cultuurhistorisch markante situatie.

Ruimtelijk ligt hij op de uiterste punt, of eigenlijk zelfs net daarbuiten, van het eiland. Daarbij vormt de vuurtoren het scharnierpunt tussen Zuid- en Noorddijk.

Hier komen drie bijzondere situaties samen: de kade richting het Paard, de resten van het cultuurhistorisch waardevolle Goudriaankanaal en de omringdijk. Daarnaast ligt even ten noorden van het Goudriaankanaal het monument Noorderwerf.

Aan deze bijzondere situatie wordt geen recht gedaan, de omringdijk gaat terloops aan zowel de vuurtoren als het Goudriaankanaal voorbij.

De uitwerking van het dijkprofiel en de omgeving nabij de Vuurtoren vraagt om extra aandacht teneinde de bijzondere potenties die deze plek biedt te benutten met als uitgangspunten:

- Duidelijk onderscheid tussen omringdijk en de verbinding naar de vuurtoren.
- Speciale aandacht voor de inrichting van de directe omgeving van de vuurtoren en haar verbinding met de omringdijk.
- Aandacht voor de aanwezigheid van het Goudriaankanaal
- Geen schade aan het archeologisch rijksmonument Noorderwerf
- Behoud van de eenheid en continuïteit in de omringdijk

Haven Marken

Kenmerkend voor de haven van Marken zijn:

- De dijk die hier direct langs de beeldbepalende bebouwing voert waarbij de bebouwing soms ook deel uitmaakt van de waterkering.
- De directe relatie tussen bebouwing en water.
- De aanwezigheid van een terrein van hoge archeologische waarde direct grenzend aan het binnentalud van de dijk.
- De aanwezigheid van het strandje.

De directe relatie met het water en de aanwezigheid van de al krap bemeten havenkom maakt dat een buitendijkse versterking hier waarschijnlijk geen optie is. Doordat de bebouwing hier direct aan de dijk staat en deels in de dijk is opgenomen en ook het terrein van hoge archeologische waarde direct aan de kade grenst, is binnendijkse versterking hier evenmin mogelijk. Dat betekent dat in de nieuwe situatie hier geen continuïteit in dijkprofiel mogelijk zal zijn.

De Haven vergt maatwerk met als uitgangspunten:

- behoud van het ongestoorde zicht op en het directe contact met het water;
- bijzondere aandacht voor de aanwezige archeologische waarden in de ondergrond
- behoud van het strandje
- indien continuïteit van het dijkprofiel niet mogelijk is dan moet een ruimtelijk heldere aansluiting op het nieuwe dijkprofiel noordelijk en zuidelijk van de haven worden ontworpen.

6

QUALITY TOO, MEEKOPPELKANSEN

Dit hoofdstuk beschrijft de meerwaarde die met het dijkontwerp kan worden gecreëerd.

De dijkverbetering kan tevens het vehikel zijn om een aantal andere wensen, die niet direct zijn gerelateerd aan de waterveiligheid, mogelijk te maken.

Het coalitieakkoord 'Ruimte voor groei' dat Gedeputeerde Staten van Noord-Holland op 20 mei 2015 heeft gepubliceerd geeft expliciet de ambitie van de integrale benadering weer. Hierin kondigt de coalitie aan dat zij bij dijkversterkingsprojecten gaat investeren in de kansen voor toerisme, recreatie, natuur en regionale economie en dat hiervoor cofinanciering beschikbaar is.

6.1 De mooiste tocht van Holland

Marken is internationaal icoon van leven met water. Zoals de binnenstad van Amsterdam de ontwikkeling van leven met water in een urbane omgeving toont, zo laat Marken de geschiedenis van leven met water in een meer rurale context zien.

Vanaf ca. 1100 hebben de Markers voortdurend gesleuteld aan hun omgeving teneinde zich een waterveilige omgeving te creëren.

Van oorsprong losse dijkvakken zijn aaneengesmeed tot een gesloten omringdijk, woningen en boerderijen werden verhoogd aangelegd, op terpen of op palen.

Toen de natuurlijke afwatering bij laag water niet langer mogelijk was werd het waterpeil in de polder via gemalen geregeld en werd het overtollige water op het Markermeer uitgeslagen.

Dat maakt Marken tot toonzaal van adaptieve ontwikkeling. Landelijker dan Amsterdam, maar vanuit een landschappelijk en cultuurhistorisch oogpunt wellicht minstens even zo bijzonder.

Huidige aankomst taludpad

Verbeelding mogelijke aankomst taludpad

De dijk omsluit als een verheven route 900 jaar leven met water. Vanaf deze dijk beleeft men het verhaal van Marken, van het overleven met water, maar ook van de verliezen die men daarbij soms heeft moeten leiden, denk aan de verzwolgen werven en de verdronken havens. De omringdijk heeft de potentie uit te groeien tot de meest interessante wandeling of fietstocht van Holland, een tocht die men 'gedaan' moet hebben wanneer men ons land bezoekt.

Dat vereist een daarop afgestemde inrichting, passend bij de status van Marken als internationaal icoon:

- met duidelijke toegangen tot de dijk,
- met een voldoende (maar niet te) breed en comfortabel pad over de dijk,
- met verblijfsplekken op of aan de dijk,
- met passende voorzieningen als bankjes, informatieoverdracht, schuilgelegenheid, toiletvoorziening, prullenbakken,
- met verpoosmogelijkheden aan de dijk, naast bankjes ook een plek waar kleine kinderen even uit het zitje kunnen en kunnen spelen
- met direct aan de dijk drie iconen (vuurtoren, Rozewerf en haven) die trots en zelfbewust de ruimte krijgen om te 'stralen',
- en plekken waar men aan het water kan komen,
- met een passende informatievoorziening.

Toegangen tot de dijk

Er is maar een beperkt aantal plekken vanwaar men toegang heeft tot het pad over de dijk.

Deze plekken verdienen een meer hoogwaardige inrichting, passend bij de sfeer van de dijk.

Daarbij mogen deze toegangen sterker gemarkeerd worden.

De photoshop toont de mogelijkheden tot een rustiger inrichting met een meer terughoudend kleur- en materiaalgebruik en een markering die de toegang van afstand herkenbaar maakt.

Entree en omgeving vuurtoren

De vuurtoren is rijksmonument en is door een verbindingsdam met de omringdijk verbonden. Het entreehek op de verbindingsdam noch de directe omgeving van de vuurtoren zijn passend bij de status van rijksmonument. Een dergelijk hek past eerder bij een penitentiaire instelling dan bij een monument. De poort straalt in alles uit dat deze tot doel heeft mensen buiten te sluiten in plaats van hen een hartelijk welkom te heten. De inrichting van de omgeving van de vuurtoren geeft blijk van desinteresse voor ruimtelijke kwaliteit. Noblesse oblige, een rijksmonument vereist een meer respectvolle inrichting van de omgeving. Het voorstel is om voor het Paard van Marken een meer passende entreepoort te doen ontwerpen. Een entree die functionele eisen (robuust, bestand tegen de elementen) paart aan esthetische kwaliteit.

In de photoshop is hiertoe een suggestie gedaan, gebruikmakend van eerder werk van grafisch kunstenaar Joost Swarte. Anders dan aan de omringdijk, waar voor hekwerken de toepassing van hout wordt voorgestaan, is hier wel ruimte voor de toepassing van staal. Immers, het hek maakt geen deel uit van de omringdijk maar staat hier op de verbindingsdam.

Knooppunt bij aantakking Goudriaankanaal

Tegenover de verbindingsdam naar de vuurtoren ligt aan de andere zijde van de omringdijk een rommelig ingericht terrein, met een tijdelijk aggregaat, een openbaar toilet en prullenbakken.

Een dergelijke plek kan worden getransformeerd tot een verzorgingsplaats aan de dijk, tot een afstap-/speelplaats halverwege de tocht over de omringdijk, met een inrichting die refereert aan de geschiedenis van het eiland Marken.

De photoshop toont een eiland met naast rust-, toilet- en schuilgelegenheid ook een verhoogde speelplek voor kinderen. De sanitaire voorzieningen zijn geïntegreerd in een Markens schuurtje. De paalwoningen en de woningen op de werf zijn speelhuisjes, een gestrande kotter is een speelelement.

Verbeelding mogelijke invulling

Verbeelding mogelijke invulling

Verscholen verleden

Naast de direct zichtbare cultuurhistorie grenst aan de dijk veel verscholen verleden. Verleden dat niet direct zichtbaar is, maar wel essentieel deel uitmaakt van de historische gelaagdheid van Marken:

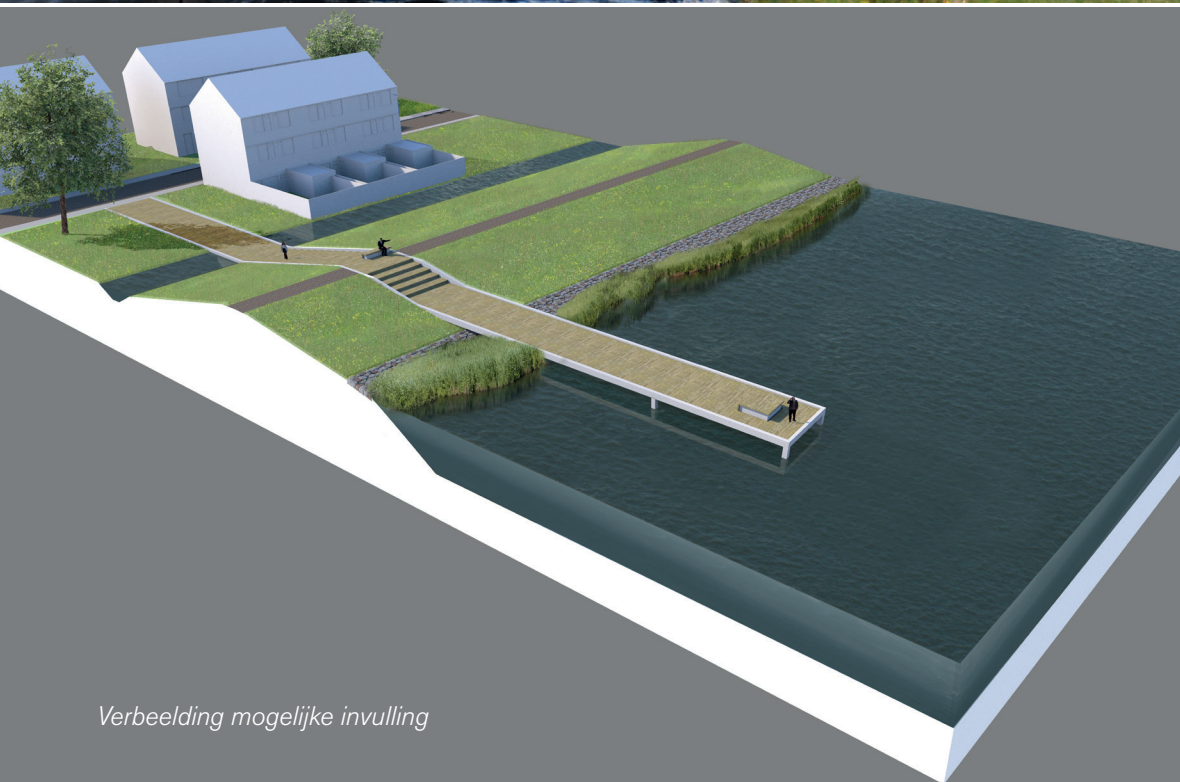
- de op land verlaten werven
- de door het water verzwoegen werven en verdronken havens

Idealiter wordt vanaf de omringdijk ook dit verscholen verleden meer beleefbaar.

De photoshop toont hiertoe een mogelijke uitwerking, niet als concreet ontwerp maar ter verbeelding van de mogelijkheden.

De verzwoegen werven worden gemarkeerd door gestileerde werfhuizen, deze zijn niet in de ondergrond verankerd maar bevestigd aan afgezonden betonplaten. In de nacht worden deze objecten zacht aangelicht.

Verbeelding mogelijke invulling

Bereikbaarheid van het water

In de Minnebuurt en de laatste toevoeging aan de kern Marken kan men op steenworp afstand van het water wonen, zonder dat men (formeel) aan het water kan komen.

Idealiter wordt met de dijkverbetering ook de bereikbaarheid van het water versterkt:

- door de ontwikkeling van verbindende 'lopers', die woonbuurt en water weer met elkaar verbinden;
- door de ontwikkeling van baaien en strandjes.

Het geknikt verloop van de dijk biedt de mogelijkheid tot het ontwikkelen van toegankelijke baaien en stranden.

De photoshop toont een mogelijke uitwerking van een dergelijke 'loper'; een houten vlonder die vanuit de woonwijk over de dijksloot en over de dijk zelf tot in het water wordt voortgezet. In deze vlonder is ook de zitgelegenheid opgenomen.

Poel in het ondertalud

Broedpalet

Ringslang

Rivierdonderpad

6.2 De natuurrijkste dijk van het IJsselmeergebied.

Marken is rijk aan natuurwaarden, niet zonder reden is de gehele omgeving aangeduid als Natura 2000 gebied en vogelrichtlijngebied en is het zuidelijk deel van de Gouwzee tevens aangeduid als habitatrictlijngebied.

De wijze waarop de dijk wordt versterkt is tevens bepalend voor de natuurwaarden die op en aan de dijk tot ontwikkeling kunnen komen.

Hier liggen meekoppelkansen voor de natuurontwikkeling. Deze meekoppelkansen liggen deels in de materiaalkeuze, deels in extra inrichtingsmaatregelen.

Begroeiing op hard substraat wordt bepaald door verschillende verticale milieu gradiënten, zoals golfexpositie. Het verhogen van de bio-productiviteit versterkt de natuurlijke functies van de dijk en verbetert het aangrenzend ecosysteem.

Door voor het harde substraat materiaaleigenschappen te selecteren die de aanhechtingsmogelijkheden vergroten voor organismen die op en vlak onder het waterniveau leven, kan de bio-productiviteit en mogelijk de biodiversiteit worden verhoogd.

Belangrijke eigenschappen van het materiaal zijn de ruwheid (betere aanhechting), de plaatsing (geëxposeerd, beschut), het watervasthoudend vermogen (watertoevoer voor planten), de hardheid (borende dieren), de kleur (warmte opnemend), de grootte en de chemische samenstelling.

De omringdijk is voor twee diersoorten van specifieke betekenis: de ringslang en de rivierdonderpad. Voor de ringslang is het van belang dat er naast voldoende overwinterings- en foerageermogelijkheden ook voldoende mogelijkheden zijn om de eieren tot broed te laten komen.

Voor de overwintering zijn voldoende spelonken / openingen tussen de elementen die het buitentalud beschermen vereist. De broedmogelijkheden worden verbeterd door de aanleg van broeihopen of broeipalets.

Voor de rivierdonderpad is het van belang dat hij binnen een straal van 12 meter voldoende schuil-, paai- en foerageermogelijkheden vindt.

De aanleg van kleine poelen in het ondertalud kan hieraan bijdragen en versterkt tevens de foerageermogelijkheden voor de ringslang, die zich onder meer met padden en salamanders voedt.

7

ONTWERPENDE ATTITUDE

Hoofdstuk 4 definieert de kwaliteiten, hoofdstuk 5 reikt criteria aan en hoofdstuk 6 biedt mogelijk inspiratie. Het lastige met het opstellen van criteria is dat zij anticiperen op de mogelijk te voorziene ontwikkeling. Zij bieden een kompas voor de ontwikkelrichting waar je rekening mee houdt.

In de praktijk doemen altijd weer mogelijke oplossingsrichtingen op die niet waren voorzien. Criteria zijn een onmisbaar hulpmiddel om mede richting te geven aan een ontwerpproces, maar ze zijn niet almachtig.

Criteria bieden geen afvinklijstje. Het is niet zo dat wanneer aan alle criteria wordt voldaan er 'automatisch' sprake is van een goed ontwerp.

Criteria hebben betrekking op deelaspecten, een goed ontwerp heeft vooral oog voor 'de samenhang der dingen'. Een goed ontwerp is meer dan de optelsom van deelaspecten maar weet juist onderlinge samenhangen zichtbaar te maken, dwarsverbanden te leggen, slimme combinaties te maken.

In het vervolg moeten vanuit de mogelijke alternatieven de kansrijke alternatieven worden verkend, teneinde tot een breed gedragen voorkeursalternatief te komen; het meest wenselijke alternatief.

Dat vereist van meet af aan een koppeling van ontwerp en techniek. Dat biedt het meeste perspectief op een oplossing die niet alleen werkt, maar tevens waarde toevoegt.

A

LITERATUURLIJST

Literatuur

- Archeologische beleidskaart Waterland, Gemeente Waterland
- Beeldkwaliteitplan, versterken omringkade Marken, DHV 2011, i.o.v. Rijkswaterstaat Noord Holland
- Bestemmingsplan Marken 2013, Gemeente Waterland
- Bestuurlijke notitie pilot Meerlaagsveiligheid Marken, Ministerie I&M 2015
- Definitief ontwerp Dijkverbetering West- en Zuidkade Marken, ontwerpnota, DHV 2012
- De rijke dijk, Deltares
- Gebiedsatlas Marken, onderdeel van het MIRT onderzoek meerlaagsveiligheid Marken, H+N+S i.s.m. Antea Group, HKV, 2014
- Handreiking landschappelijke inpassing en ruimtelijke kwaliteit in waterveiligheidsopgaven, Hoogwaterbeschermingsprogramma, 2014
- Hydrobiografie Marken, leven met water, Land-id i.s.m. Beek & Kooiman, 2014
- MIRT onderzoek Pilot Meerlaagsveiligheid Marken, notitie fase 2: op weg naar kansrijke oplossingen, H+N+S i.s.m. Antea Group, HKV, 2014
- Monumenten Inventarisatie Project Marken, Gemeentebeschrijving, 1990
- Ruimtelijke Kwaliteit IJsselmeergebied, Bosch Slabbers 2008
- Waardevol Waterland, Zorg voor monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten, Gemeente Waterland, 2013
- Welstandsnota Waterland, Gemeente Waterland, 2013

Internet

http://www.mesmarken.nl/Marken_informatie.htm
<http://www.gemeentemarken.nl/marken-geschiedenis.html>

Referenties

Alle afbeeldingen en illustraties: Bosch Slabbers, met uitzondering van:

Pagina 12: <http://www.kwaad.net/Hoorn-Hoofdtoren.html>

pagina 13: ontwikkelnig marken: hydrobiografie Marken, Land i-d
historische foto, boot: <http://www.schooltv.nl/video/watersnood-op-marken-ondanks-terpen-en-paalwoningen-zwaar-getroffen/>
historische foto, verzakt huis: <http://onh.nl/nl-NL/verhaal/4/waterland-watersnood>

Pagina 30: broedpalet: <http://www.landschapnoordholland.nl/category/contentgroep/algemeen?page=107>

Pagina 64: broedpalet: <http://schoutenenterprises.com/MarkerNieuws/2014/7033.htm>

ringslang: <http://www.natgeofoto.nl/foto/ringslang-12>

poel in dijk: brochure Rijde dijk, Deltares

rivierdonderpad: Jelger Herder, <http://www.natuurbericht.nl/?id=9904>

